

Kesit Akademi Dergisi

The Journal of Kesit Academy

ISSN: 2149 - 9225

Yıl: 5, Sayı:20, Eylül 2019, s. 99-135

Dr. Musa Osman KARATOSUN

Çukurova Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi, karatosunm@gmail.com

KATOLİK KİLİSESİ RESMÎ AYIN KİTABI *ROMAN MISSAL* İÇİNDEKİ İŞARETLER, SEMBOLLER VE GÖRSELLERİN ANALİZİ

Özet

Bu çalışmanın amacı günümüzde Katolik Kiliselerinde her hafta resmi ayin kitabı olarak kullanılan *Roman Missal* içerisinde yer alan işaretleri, sembolleri ve görselleri fenomenolojik olarak analiz etmek ve bu sembollerin İsa Mesih'in hayatıyla ve Kutsal Kitapta anlatılan olaylarla bağını kurmaktır. İkonların Katolik Kilisesindeki yadsınamaz yeri tarih boyu tartışılan bir konu olmuştur. Katolik Kiliselerinin içini süsleyen ikonlar gibi ibadet kitaplarını süsleyen görsel öğeler de Kilise tarafından günümüze değin kullanılmaktadır. Bunun son örneklerinden birisi resmi ibadet kitaplarında kullanılan işaret, sembol ve görsellerdir. Bu minvalde çalışmamızda kiliselerde haftalık ibadetlerde kullanılan *Roman Missal* isimli ayin kitabı temel alınarak bu kitaptaki sembolizm sanat, estetik ve dinler tarihi açılarından incelenecektir. Böylece Katolik Kilisesince dinî hayatın her alanında kullanılan görsel sanatların ibadet kitaplarına yansıyış biçimleri değerlendirilecektir.

Anahtar Kelimeler: Dinler Tarihi, Hıristiyanlık, Katolik Kilisesi, Evharistiya, *Roman Missal*

ANALYSIS OF THE SIGNS, SYMBOLS AND ILLUSTRATIONS OF THE *ROMAN MISSAL* THE OFFICIAL LITURGICAL BOOK OF THE CATHOLIC CHURCH

Abstract

The aim of this study is to analyze the signs, symbols and illustrations in *the Roman Missal*, which is used as an official liturgical book in the Catholic Churches every week, and to relate these symbols to the life of Jesus Christ and the events described in the Bible. The undeniable place of the icons in the Catholic Church has

been a subject that has been debated throughout history. The visual elements that adorn the books of worship, such as the icons that decorate the interior of the Catholic Church, are also used by the Church until today. One of the last example of this is the signs, symbols and illustrations used in official worship books. This study is based on the *Roman Missal*, the official ritual book which is used in churches in weekly worship, and symbolism of this book will be examined in terms of art, aesthetics and the history of religions. In this way, the way the Catholic Church reflects the visual arts used in all areas of religious life to the books of worship will be evaluated.

Keywords: History of Religions, Christianity, Catholic Church, Eucharist, Roman Missal

Giriş

Pazar günleri Katolik Kiliselerinde icra edilen Evharistiya ayini esnasında hemen bütün kiliselerde altar üzerinde açık bir kitap durur ve rahip ayin boyunca yaptığı bütün hareketleri, okuduğu bütün duaları ve metinleri bu kitaptan takip eder. İbadet esnasında kullanılacak bütün resmî duaları içeren bu kitabın Latince aslının adı *Missale Romanum*'dur. Latince *Missale* kelimesi; İngilizcede *Mass* ve Türkçede *Kutsal Ayin* olarak bilinen Pazar günleri icra edilen Evharistiya ayininin özel adıdır. *Missale Romanum* da Roma Katolik Kilisesinin ayin düzenine göre icra edilen Evharistiya ayininde kullanılan resmî ibadet kitabına verilen isimdir.

Terim olarak 'cemaat, yığın, topluluk' gibi anlamlara gelen *Missale*, Kutsal Ayinin en temel doğasını tasvir etmektedir. Topluluk halinde icra edilmesi gereken bu ayine rahipler başkanlık eder ve dinî yıl boyunca her hafta okunan metinler ve yapılan dualar değişiklik gösterir. Beş *mevsime* ayrılan dinî yıl boyunca İsa Mesih'in hayatının çeşitli kesitleri yeniden hatırlatılarak inanlıların bilfiil onun hayatına iştirak etmeleri teşvik edilir.

Kutsal Ayin esnasında yapılan duaların tek bir kitaba toplanması işini ilk defa Papa V. Pius yapmıştır. 1543 ilâ 1563 yılları arasında toplanan Trent Konsilinde alınan kararlara uygun olarak 1570 yılında *Quo Primum*¹ belgesiyle, Papa V. Pius (1504-1572) tarafından *Ordo Missae* (Kutsal Ayin Düzeni) adıyla Kutsal Ayin Kitabı ilan edildi (*Kutsal Ayinin Kitabı*, 1997, s. 7).

Daha sonra, Kutsal Ayin kitabı Papa VIII. Clement (1536-1605) döneminde bazı küçük değişiklikler geçirdi ve bir önceki nüsha iptal edilerek yeni bir nüsha yayınlandı. Aynı şekilde 1634 yılında Papa VIII. Urban (1568-1644) tarafından; 1884 yılında Papa XIII. Leo (1810-1903) tarafından; 1920 yılında Papa XV. Benedict (1854-1922) tarafından bir takım küçük değişiklikler yapılarak yeni basımları yapılmıştır.

Kutsal Ayin kitabıyla o zamana kadar uygulanan litürjinin ilk ve en büyük biçimde reformu 1955 yılında gerçekleşmiştir. Bu reformların temeli, Papa XII. Pius (1876-1958) tarafından

¹ Papa V. Pius tarafından, 1570 yılında yayınlanan bu belgenin başlığı "*İlk andan beri*" şeklinde çevrilebilir. İlgili belgenin İngilizce tercümesi (url:1) linkinde verilmiştir.

ilan edilen *Maxima Redemptionis*² ve *Cum Nostra Hac Aetate*³ belgeleri ile atılarak, ilk etapta Kutsal Ayinin kısaltılması ve sadeleştirilmesi hedeflenmiştir. Bu belgelerde, özellikle Kutsal Hafta olarak bilinen Oruç Devresinin 6. Pazar günü başlayan hafta reforma tabi tutulmuştur. *Mesih İsa'nın Yeruşalem'e Giriş Bayramı* ile başlayan bu haftada, Perşembe günü *Kutsal Perşembe Günü*, Cuma günü *Kutsal Cuma Günü* ve Cumartesi günü *Kutsal Cumartesi Günü* kutlanır. Bu hafta, İsa Mesih'in dünyevi hayatının son haftası olması hasebiyle Hıristiyanlar için en kutsal zaman dilimidir. Bu sebeple, reformun bu haftadan başlaması manidar olmuştur.

Kutsal Ayininin icrasının sadeleştirilmesinin nihai zirvesi II. Vatikan Konsilinde alınan kararlar doğrultusunda olmuştur. Papa VI. Paul (1897-1979) tarafından eski ayin düzeni tümünden ilga edilerek *Novus Ordo Missae* (Yeni Kutsal Ayin Düzeni) tanıtılmış ve bu yeni litürjiye göre yazılan Yeni Kutsal Ayin Kitabının bütün dünyada kullanılması kararlaştırılmıştır. 1969'daki baskısı daha sonra 1975 yılında dönemin baskı şartlarına göre daha da iyileştirilerek yenilenmiştir. 2002 yılına gelindiğinde Papa II. John Paul (1920-2005) tarafından 1975 ilâ 2002 arasında azizlik mertebesine yükseltelen ve kendilerine bir bayram günü tesis edilen birkaç azizin yıllık takvimdeki yerlerinin tespiti yapılmış, gerekli görülen başka türlü ayinler, dualar ve zikirler eklenerek yeni bir baskısı yapılmıştır.

En son nüshası, 2008 yılında Papa XVI. Benedict (d. 1927) tarafından bir önceki nüshada yer alan bazı baskı hatalarını düzenlemek için basılan ve *Düzeltilen Üçüncü Örnek Nüsha* olarak bilinen nihaî nüshadır. Ayrıca bu nüshada 16 Haziran 2002 tarihinde aziz ilan edilen Francesco Forgione'ye dair anma günü de ilave edilmiştir. Bu son nüsha çıktıktan sonra 1962 nüshası hariç önceki nüshaların kullanımı yasaklanmıştır (Karatosun, 2018, s. 65).

II. Vatikan Konsilinde alınan kararlar dâhil olmak üzere, günümüze kadar yapılan bütün değişiklikleri ihtiva eden *Düzeltilen Üçüncü Örnek Nüsha* olarak bilinen *Missale Romanum*'un İngilizce tercümesi *The Roman Missal* adıyla 2011 yılında papalık makamınca onanarak başta Amerika olmak üzere tüm dünyada İngilizce konuşan ülkelerdeki Katolik Kiliselerinde kullanılması amacıyla yayınlanmıştır. Çalışmamızda bu son nüsha temel alınarak, Kutsal Ayin Kitabı yalnızca şekilsel açıdan incelenecektir. Bu ayin kitabı içerisindeki işaretleri, sembollerini ve görsellerini fenomenolojik olarak analiz etmek ve bu sembollerin İsa Mesih'in hayatıyla ve Kutsal Kitapta anlatılan olaylarla bağını kurmak çalışmamızın amaçlarındandır.

Roman Missal yalnızca yazıdan müteşekkil bir kitap değildir. Hıristiyan resim ve tezhip sanatının en güzel örneklerini ihtiva eden bir eserdir. Aynı zamanda Hıristiyan dinî müziği için de bir rehber niteliğindedir. Pek çok ilahi ve dua notalarıyla birlikte verilmiştir, böylece rahibin kutsal müzik ile ayinleri icra etmesi sağlanmaktadır. Litürjik mevsimlere uygun olarak İsa Mesih'in hayatına dair seçilen en usta ressamın resimleri anlatılan olayı görür gibi deneyimleyebilmenin yanı sıra, kültürel hazinelerin muhafazası işlevini de görmektedir.

² Papa XII. Pius tarafından, 1955 yılında yayınlanan bu belgenin başlığı "Kurtuluşumuzun En Büyük Gizemi" şeklinde çevrilebilir. İlgili belgenin İngilizce tercümesi için bkz: (url:2)

³ Yine, Papa XII. Pius tarafından, 1955 yılında yayınlanan bu belgenin başlığı "Çağımızın Getirdikleriyle" şeklinde çevrilebilir. İlgili belgenin İngilizce tercümesi için bkz: (url:3)

Roman Missal içerisinde 31 adet tam sayfa resim bulunmaktadır. Bunlar, ünlü sanatçıların İsa Mesih'in hayatına dair çizdiği ve Kutsal Kitaptan ilham alınan bir takım anlatıların resmedilmeleridir. Daha çok bölüm başlarında görülen şerit biçiminde yer alan semboller ise 20 adet ile sınırlıdır ve bunlarda İsa Mesih'in çeşitli meziyetleri vurgulanır. Son olarak bölüm sonlarında veya yapılan duaların sonlarında yer alan 40 adet simge de İsa Mesih'in hayatının değişik zaviyelerine ışık tutan küçük sembollerdir. Çalışmamızda, Kutsal Ayin Kitabının içerisinde yer alan toplam 91 adet özgün işaret, sembol ve görsel analiz edilerek Hıristiyan estetiği ve sanat anlayışının, ibadet hayatına doğrudan yansısı ortaya konulacaktır.

A. Tam Sayfa Görsellerin Analizi

Tam sayfa görselleri makale metninin içine alarak incelemenin makalenin görsel açıdan bütünlüğünü bozan bir etken olduğunu müşahade ettik. Bu yüzden Roman Missal içindeki bütün görselleri makalenin sonunda Ekler başlıklı bir bölüme alarak analizlerini burada tek tek her bir resmi ayrı bir alt başlık altında yapmayı tercih ettik. Görsellerin; ressam, resmin orijinal adı, yapıldığı tarih, günümüzde sergilendiği yer/müze ve Roman Missal içerisinde hangi sayfada yer aldığına dair künye bilgilerini tespit edebildiğimiz kadarıyla Ekler bölümünde resimlerin altında vermeye gayret ettik.

Resim 1: Roman Missal Dış Kapağı

Catholic Book Publishing Corp şirketi tarafından 2011 yılında New Jersey'de basılan Roman Missal'ın dış kapağı koyu kırmızı sert deriden mamuldür. Kırmızı üzerine altın sarısı ve yeşil renkleri kullanılarak bir altar resmedilmiştir. Hıristiyan sanatında kırmızı İsa'nın günahkarlar için dökülen kanı, şehitlik ve havariler ile ilişkilidir. Aynı zamanda litürjik mevsimlerden *Mesih İsa'nın Yeruşalem'e Giriş Bayramı*, *Kutsal Cuma*, *Pentekost* gibi büyük bayramlarda ayin rengi olarak rahiplerin cüppeleri başta olmak üzere Kiliseleri süslerken kullanılır. Altın rengi ise Katolik Kilisesinde beyaz rengi ile özdeş tutulur ve İsa Mesih'in bizzat kendisiyle ilgili büyük bayramlarda kullanılır. Örneğin Noel dönemi boyunca beyaz veya altın rengi ile kiliseler süslenir. Yeşil rengi ise Olağan Dönemin rengidir. Yani kitabın kapağında litürjik mevsim renkleri gözetilmiştir. Altar, İsa Mesih'in son akşam yemeğini yediği masayı sembolize eder. O masada İsa, havarilerine ekmeği ve şarabı kendisini anmak için ilelebet öğrettiği gibi paylaşmayı telkin etmiştir. Evharistiya ayinini anlatan bu kitabın kapağında da altar resminin olması doğaldır. Altarın üzerindeki kadeh İsa'nın kanını, kadehin üzerindeki ekme de İsa'nın etini temsil eder. Ekmeğin ortasındaki işaret Yunanca (Χριστος / Kristus / Mesih) kelimesinin ilk iki harfi olan XP'nin birleşmiş halidir. *Chi Rho* olarak bilinen bu kısaltma pek çok Hıristiyan sembolünde yer alır. Altarın iki yanında⁴ yer alan mumlar İsa'nın günahlarla karanlıklar içinde kalmış dünyayı aydınlatışının sembolü olarak görülür. Özetle, Kutsal Ayin kitabının kapağı, litürjinin temel unsurlarını ihtiva eden semboller ile bezelidir.

⁴ Kiliselerde bu mumlar genelde altarın önünde yer alır.

Resim 2: Roman Missal İç Kapağı, Sol

Kutsal Ayin kitabının iç sol kapağı sade bir haç işareti ile süslenmiştir. Hıristiyanlar, IV. yüzyıldan günümüze kadar haça bir sembol olarak saygı göstermektedirler. Konstantin'in Hıristiyanlığı kabul etmesiyle birlikte haç, geniş halk kitleleri arasında dinsel bir sembol olarak yaygınlık kazanmıştır. Ortadoğu kökenli olan haçın geçmişinin milattan önce 3000-4000'lere kadar gittiği ifade edilmektedir (Albayrak, 2004, s. 108). Haçın kadim zamanlarda sahip olduğu geniş anlamları⁵ bir kenara bırakacak olursak, Hıristiyanlar için haç ilk zamanlardan beri uhrevî manalarda kullanılmaya başlanmıştır. Örneğin Pavlus, Korintlilere Birinci Mektubunda tebliğ vazifesinin esas amacının Mesih'in çarmıhta ölümünün boşa gitmemesi (1Ko. 1:17) olduğunu ifade etmektedir. Yine başka bir yerde Mesih'in çarmıh aracılığıyla bir bedende iki topluluğu Tanrıyla barıştırmayı hedeflediğinden bahseder (Ef. 2:16).

Resim 3: Roman Missal İç Kapağı, Sağ

Kutsal Ayin kitabının iç sağ kapağında bir kadeh, kadehin solunda üzüm ve sağında buğday başağı görülmektedir. Kadehin üst tarafında da güneş ışınları gibi ışık saçan bir daire içerisinde haç belirgin bir şekilde konumlandırılmıştır.

Başak ve Üzüm sembolizmleri Kutsal Ayin kitabında oldukça sık karşılaşılan sembollerdir ve Evharistiya'nın en önemli unsuru olan ekmeği ve şarabı, yani İsa'nın etini ve kanını temsil ederler. Kutsal ayin esnasında kullanılan ekmeğin ve şarapların niteliği bile külliyatta tek tek tespit edilmiştir. Örneğin ayinde kullanılan ekmeğin niteliği ile ilgili şu yönergeler belirlenmiştir (Missale Romanum, De Defectibus bölümü, 3. kısım, 1, 2 ve 3. maddeler) (Missale Romanum, 1962, LXVI):

- Kutsal ayinde kullanılan ekmeğin, buğday unundan yapılmamışsa veya içerisinde başka tahıllardan üretilen unlar aşırı miktarda konularak ekmeğin buğday ekmeği olmaktan çıkmışsa veya başka herhangi bir şekilde içine yabancı madde konulmuşsa, o ekmeğin Sakramentte kullanılamaz.
- Ekmeğin hamurunda gül suyu veya başka bir damıtılmış madde kullanılırsa Sakramentin geçerliliğine şüphe düşer.
- Ekmeğin küflenmeye başlamışsa ama tam olarak bozulmamışsa veya Latin Kilisesinin yönergeleri doğrultusunda mayasız yapılmamışsa, Sakrament geçerlidir, ancak ayini yöneten kişi büyük günah işlemiş olur.

Şarabın niteliği ile ilgili ise şu yönergeler belirlenmiştir: (Missale Romanum, De Defectibus bölümü, 4. kısım, 1 ve 2. maddeler) (Missale Romanum, 1962, LXVI):

⁵ Haçın en erken şekilleri erkek ve kadın cinsel organlarının birleşimini, yani bereketin sembolü olan *phallus* ve *yoni* kültürünü temsil etmektedir. Başka bir inanışa göre haç, Babil güneş tanrısı Tammuz'un adının ilk harfi olan T'den türemiştir. Yapılan arkeolojik kazılarda Hititler, Mitaniler ve Urartular'dan kalan heykel ve boyalı çömleklerde, Sasani imparatorluğundan kalma sikkelerde ve gerdanlıklarda da haç şekillerine rastlanılmaktadır. Haça germenin de belirli bir coğrafyaya özgü olmayıp Hindistan, İskitler, Mezopotamya, Kuzey Afrika, Yunan, Roma ve Keltlerde görüldüğü bildirilmektedir (Albayrak, 2004, ss. 108-109).

- Eğer şarap halis bir sirkeye dönüşmüşse veya tamamen bozulmuşsa veya ekşi veya olgunlaşmamış üzümünden yapılmışsa veya içerisine katılan suyun fazlalığı yüzünden şarap olmaktan çıkacak derecede tadını kaybetmişse, o şarap Sakramentte kullanılamaz.
- Eğer şarap sirkeye dönüşmeye başlamışsa veya biraz tadı kaçmışsa veya ekşimişse veya fermente edilmemişse veya yeni sıkılan üzümlerden mamul edilmişse veya su ile karıştırılmamışsa veya gül suyu gibi başka bir damıtılmış madde kullanılmışsa, Sakrament geçerlidir, ancak ayini yöneten kişi büyük günah işlemiş olur.

Resim 4: La Ultima Cena⁶

İspanyol Rönesans⁷ sanatçısı Juan De Juanes (1507-1579) tarafından 1555 ilâ 1562 yılları arasında yapılan *La Ultima Cena* tablosunun orijinali 116 x 191 cm ölçülerindedir ve ahşap üzerine yağlı boya ile yapılmıştır. Tablonun aslı San Esteban de Valencia kilisesinin altar panosunda⁸ yer almaktayken XIX. yüzyılda Prado Müzesine taşınmıştır. Kutsal Ayin Kitabında resmin yalnızca merkezinde İsa olan küçük bir bölümü alındığı için resmin tamamındaki detaylara vakıf olmak pek mümkün değildir. Juan De Juanes'in asıl adı Juan Vicente Masip'tir ve eserlerini bu müstear adıyla imzalar. Yaşadığı dönem Reformasyon dönemi olduğu için Protestanlığın en çok itiraz ettiği hususlara cevap niteliğinde eserler ortaya koymuştur. Evharistiya esnasında İsa Mesih'in hazır ve nazır olduğunu ve şarabın onun kanına dönüşmesini reddeden Protestan fikirlere itiraz niteliğindeki bu eseriyle Juanes, Evharistiya ayininin tesis edildiği o anı resmetmektedir. Başka eserlerinde de azizlere şefaati ve Meryem Ana'ya hürmeti konu edindiği için tam bir Protestan-Karşıtı sanatçıdır. Son akşam yemeği sahnesinin resmedildiği bu çalışmada İsa Mesih, havarileri ile birlikte oturarak onlara bir eliyle ekmeği, bir eliyle de kendini göstermektedir. Bu esnada bütün havarilerin şükran, minnet ve hayranlık dolu yüzleri son akşam yemeğindeki Evharistiya'nın tesis edildiği anki hislerini anlatmaya çalışır. Farklı olarak, örneğin Leonardo'nun çizdiği aynı sahnede⁹ havarilerin yüzlerindeki şaşkınlık ve öfke, İsa Mesih'in aralarından birinin kendisine o akşam ihanet edeceğini belirttiği anı resmeder. Dolayısıyla ressamın aynı sahnede önem verdiği bölümler farklılık arz ettiği için, resimler de birbirinden genellikle farklı olmaktadır. Juanes, bu resimde örneğin İsa Mesih'in havarilerinin ayaklarını yıkadığı testi ve kaseyi diğer nesnelere oranla oldukça büyük çizerek İsa Mesih'in merhamet yüzünü daha ön plana çıkarmaya çalışmıştır. Yine bu resimde Yahuda'nın elinde para kesesi ile neredeyse arkası dönük bir şekilde oturarak masanın en sağında kaçacakmış gibi

⁶ Bu resim ile ilgili bazı teknik bilgiler, Prado Müzesinde sergilenen orijinali ile ilgili müzenin resmî sitesinde verilen bilgilerden derlenmiştir (bkz. url:4).

⁷ İtalya'da XV. yüzyılda eski klasik sanata dönüş hareketleriyle uyanan ve sonra bütün Avrupa'ya yayılan bir sanat üslubudur. İlhamını eski Yunan ve Roma klasik sanat eserlerinden almaktadır. Bu sanat üslubu İlk Rönesans, Yüksek Rönesans ve Son Rönesans Dönemi olmak üzere üç döneme ayrılır.

⁸ Altar, kiliselerin merkezi konumdaki yeridir ve altların arka duvarındaki semboller, işaretler, resimler ve heykeller genellikle en önemli sanat eserlerini teşkil eder. Altarın arkasında yer alan bu tür görsel materyallerin bulunduğu duvarın adı 'altar panosu / altarpiece' olarak bilinir.

⁹ Leonardo'ya ait olan Son Akşam Yemeği sahnesinin betimlendiği resim günümüzde orijinal olarak çizildiği yerde, eski Dominikan tarikatına ait Santa Maria delle Grazie manastırının yemekhane bölümünün duvarında yer almaktadır. İlgili resme ve hakkındaki teknik bilgilere (url:5) linkinden ulaşılabilir.

durması da literatürde belirtilen hain karakterinin açık bir tezahürüdür, zira masadaki on üçüncü kişiden bir tek onun başında azizliğin ve kutsallığın sembolü olan hale yoktur. Evharistiya'nın tesisi İncillerde, Mat. 26:17-30; Mar. 14:12-26; Luk. 22:7-39; Yu. 13:1-17, 26 bölümlerinde geçmektedir.

Resim 5: Visitazione¹⁰

İtalyan Rönesans sanatçısı Mariotto Albertinelli (1474-1515) tarafından 1503 yılında yapılan *Visitazione* tablosunun orijinali 232.5 x 146.5 cm ölçülerindedir ve ahşap üzerine yağlı boya ile yapılmıştır. XVI. yüzyıl klasik Hıristiyan sanatında görülen sadeliğin mükemmel örneklerinden birisi olan bu tablo esasında Leonardo (ö.1519), Perugino (ö. 1523) ve Michelangelo (ö. 1564) gibi İtalyan üstatların eserlerinden etkilenen bir çalışmadır. Luk. 1:30-56'da geçen Meryem ile Elizabet'in buluşmasını resmeden bu tabloda ikisi bir revak altında buluşuyor gibi gösterilmektedir. El hareketleri, yüzlerinin yakınlığı ve birbirlerine bakışları düşünüldüğünde aralarındaki samimilik¹¹ göze çarpan ilk hususlardandır. Meryemin dış kıyafeti mor, iç kıyafeti kırmızı renkleriyle süslenirken, Elizabet'in dış kıyafeti altın sarısı ve başörtüsü beyaz rengeyle resmedilmiştir. Hıristiyan sanatında mor kraliyet ve asalet rengi olarak kabul edilir ve genellikle İsa Mesih ile ilişkilidir. Kırmızı da tanrısallık ile ilişkili bir renktir ve genellikle İsa Mesih'in kıyafetlerinde kullanılan iki renkten birisidir (diğeri, insanî yönünü vurgulayan yeşil renktir). Elizabet'in beyaz başörtüsü de dikkat çekicidir. Günümüz Türkiye'sinin doğu vilayetlerinde beyaz renkli başörtüsü giymek, evli bayanları bekârlardan ayıran bir işaret olarak algılanır. Elizabet'in evli olduğu düşünüldüğünde böyle bir anlam çıkarmak belki tarih yanılığısı doğuracaktır ama yine de dikkate celbeden bir renk seçimidir. Saflık, lekesizlik gibi genel anlamlarının yanı sıra beyaz, vaftizin de rengidir. Bu görüşme esnasında Elizabet, Vaftizci Yahya'ya hamile olduğu için de bu renk seçilmiş olabilir. Resimdeki arka plan daha çok Perugino'nun çalışmalarında görülen tarzda şekillenmiştir. Meryem ve Elizabet'in üzerine bastıkları toprak da Leonardo'nun çalışmalarındaki doğallığı ve natürizm etkisini göstermektedir. Revaklardaki ince işçilikler ve seçilen renklerin tonları, karakterlerin canlılığı gibi hususlar da Michelangelo'nun eserlerinde görmeye alışık olduğumuz hususlardandır. Kutsal Ayin kitabının en başında yer alan bu resim ile Advent dönemi, yani litürjik yıl başlamaktadır.

Resim 6: Nativity and Adoration of the Shepherds¹²

İtalyan Rönesans sanatçısı Domenico Ghirlandaio (1449-1494) tarafından 1485 yılında yapılan *Nativity and Adoration of the Shepherds* isimli çalışma, İtalya'daki Floransa şehrinde yer alan Santa Trinita bazilikası içindeki Sassetti Şapalının altar panosundaki duvar resmidir. İsa Mesih'in doğumunun ardından ahırdaki yemliğe yatırılışının anlatıldığı Luk. 2:8-20 ayetlerini res-

¹⁰ Bu resim ile ilgili bazı teknik bilgiler, Uffizi Firenze Müzesinde sergilenen orijinali ile ilgili müzenin sitesinde verilen bilgilerden derlenmiştir (bkz. url:6).

¹¹ Elizabet ve Meryem arasındaki akrabalık bağının niteliği İncillerde geçmemektedir. Bununla birlikte Elizabet'in annesi Sobe ile Meryem'in annesi Anna'nın kız kardeşler olduğu bazı araştırmacılar tarafından iddia edilmektedir (Souvay, 1909).

¹² Bu resim ile ilgili bazı teknik bilgiler, The Web Gallery of Art isimli sanat eserlerini tarayıp saklamayı hedefleyen sanal bir veri tabanı ve müzenin sitesinde verilen bilgilerden derlenmiştir (bkz. url:7).

meder. Kutsal Ayin Kitabında resmin tam ölçüleri sığmadığı için sadece merkezdeki sahneye yer verilmektedir. 167 x 167 cm ölçülerinde çizilen bu resmin orijinalinde sağ tarafta üç çoban yemliğe yatırılan İsa'nın doğum mucizesine hayranlıkla bakmaktadırlar. Arkadaki sütunlardan birisinde roma rakamlarıyla 1485 yazmaktadır, bu da resmin yapıldığı tarihi ifade eder. Ghirlandaio kendisini sağdaki diz çöken ve sol eliyle İsa'yı işaret eden çoban olarak resmetmiştir. Resmin arka planında İsa'yı görmeye gelen büyük bir kalabalık vardır. Önemli detaylardan birisi de mermer yemliğin önünde yazan Latince *ENSE CADENS SOLYMO POMPEI FULVIUS AUGUR NUMEN AIT QUAE ME CONTEGIT URNA DABIT* ibaresidir. POMPEY KÂHİNİ FULVIUS KUDÜSTE KILIÇLA ÖLÜRKEN ŞÖYLE DEDİ: BENİ ÖRTEN TOPRAK BİR TANRI ÇIKARACAK! Bu ibareden Ghirlandaio'nun kadim Roma geleneğindeki bazı bilgilere hâkim olduğu sonucu çıkarılabilir. Bununla birlikte resimdeki şehrin Tuscan olduğunu, arkadaki dağların da Alpler olduğunu söyleyen bazı yorumlar yapılmaktadır.

Resim 7: The Adoration of the Kings¹³

İtalyan Barok¹⁴ Dönemi sanatçısı Carlo Dolci (1616 - 1686) XVII. yüzyılda yaşamış önemli bir Floransalı ressamdır. 1649 yılında yapılan bu resim, Epifanya¹⁵ olarak bilinen İsa Mesih'in ulûhiyetini ilk defa ifşa ettiği sahneyi betimlemektedir. Mesih doğmadan önce yola çıkan ve doğduktan sonra huzuruna kapanıp ona tapan ve hediye olarak tütsü, altın ve mür (Mat. 2:11) sunan yıldızbilimcilerin / bilginlerin / bilgelerin / büyücülerin (*magi*) anlatısının resmedilmiş şeklidir. Bu kişilerin Med bölgesinde yer alan ve Pers imparatorluğu için rahip yetiştiren Zerdüştilik içinden çıkan Zurvanizm mezhebine bağlı olduklarına dair genel bir kabul vardır. Kutsal kitapta genelde 'büyücü' kelimesi ile ifade bulan (Elç. 8:9, Dan. 1:20; 2:2) kişiler ile İsa Mesih'i ziyaret eden kişilerin bir bağı yoktur, çünkü kutsal kitapta büyücü kelimesinin geçtiği hiçbir yerde olumlu bir anlatım söz konusu değildir. Bu kişilerin zaten büyü yaptıklarına dair bir bilgi de yoktur, zira Mesih'in doğumuna astroloji hakkındaki derin bilgileri sayesinde vakıf olmuşlardır. Bu kişilerin Mez. 72:10'da bahsi geçen doğu ülkelerinin kralları olduğu da iddia edilmektedir. Fakat bu iddiayı destekleyecek tarihsel bir veri yoktur. Bu kişilerin *sayıları* da tartışma konusudur. İncil'de üç hediye getirdikleri için bu kişilerin sayılarının da üç olduğu en yaygın görüş olmakla birlikte, bu olayın Hıristiyan sanatına yansımaları, bu kişilerin sayıları hususunda tam bir fikir birliğine varılmadığını göstermektedir. Kimi yerde üç, kimi yerde iki veya dört ve hatta sekiz kişi olarak resmedilmişlerdir. Kutsal Ayin kitabında da üç kişi olarak resmedilen şekli kullanılmaktadır. Bu kişilerin *isimleri* konusunda da aynı kafa karışıklığı görülmektedir. Gaspar, Melchior ve Balthasar en yaygın kabul gören üç isim olmakla birlikte net bir bilgi

¹³ Bu resim ile ilgili bazı teknik bilgiler, The National Gallery Müzesinde sergilenen orijinali ile ilgili müzenin resmî sitesinde verilen bilgilerden derlenmiştir (bkz. url:8).

¹⁴ Barok; gösterişli, abartmalı ve kurallara uymayan tarzlar ile icra edilen, Avrupa'da XVI. Yüzyıl sonunda doğan ve XVIII. Yüzyıl ortalarına kadar devam eden bir sanat üslubunu ifade eden bir terimdir.

¹⁵ Türkiye'deki Katolik Kiliselerinde icra edilen bu ayinin adı Epifanya şeklinde geçmektedir (Kutsal Ayinin Kitabı, 1997, s. 90). Literatürde: epiphaneia, theophaneia (tanrının görünümü), dies epiphaniarum (görünümün günü), festivas declarationis (ulûhiyetinin ilanının bayramı), manifestationis (tanrının tecelli edişi), apparitio (tanrının görünümü), acceptio (ulûhiyetinin kabulü), dies luminum (ışığın günü), dies lavacri (tanrının yıkandığı gün), festum trium regum (üç kralın bayramı) gibi kullanımları da vardır (Martindale, 1909).

söz konusu değildir. Doğudan gelen bu kişilerin tam olarak *nereden* geldikleri de bilinmemektedir. Pers, Asur veya Babil topraklarının herhangi birisinden gelmiş olma ihtimalleri vardır. Bu kişileri yönlendiren gökteki yıldızın (Mat. 2:9) *hangi yıldız* olduğu da bilimsel veriler ile ortaya konulamamaktadır. Bilinen yıldız haritalarına göre hiçbir yıldız Matta'da anlatılan şekilde (Mat. 2:9) hareket etmemektedir. Bu kişilerin *neden* Mesih'i görmeye geldikleri de net olmayan başka bir husustur. Matta'ya göre bu kişiler Mesih'e tapınmak için gelmişlerdir (Drum, 1910, s. 121; Watts, 1960; Karatosun, 2018).

Resim 8: The Crucifixion¹⁶

Flaman bir sanatçı olan Quentin Matsys (1466-1530) tarafından 1515 civarı yapılan bu tablo 91.5 x 58.8 cm ebatlarında meşe üzerine yağlı boya ile yapılmıştır. İsa'nın çarmıha gerildikten sonra askerlerin onu bırakıp gitmelerinin ardından onun başında yas tutan en yakın çevresinin konu edildiği İncil ayetlerini resmeder (Yu. 19:17-27; Mat. 27:32-56; Mar. 15:21-41). Tabloda İsa'nın sol tarafındaki kişiler İncil yazarı havari Yuhanna ile annesi Meryem'dir. Çarmıhın önüne kapanan kadın Mecdelli Meryem'dir ve sağdaki iki kadının Klopas'ın karısı Meryem ile Zebede'nin karısı Salome olduğu tahmin edilmektedir. Sol arka plandaki iki adam İsa'nın gömülmesinden sorumlu kişilerdir. Birisinin elinde İsa'nın kefeni varken diğeri koku taşımaktadır. Onların peşinden de merdivenle birisi gelmektedir, onun görevi de İsa'nın cansız bedenini çarmıhtan indirmektir. Daha sonra İsa, gömülmek amacıyla çarmıhın tam arkasında açık ucu görünen anıt mezara götürülecektir. İsa'nın çarmıha gerildiği yer olarak İncillerde *Golgota* (Mat. 27:33; Mar. 15:22; Luk. 23:33; Yu. 19:17) tabiri geçer ve yine İncillerde bu kelimenin 'kafatası' anlamına geldiği vurgulanır. Golgota'ya neden kafatası denildiğine dair dört görüş vardır: Bunlardan birincisi bu bölgenin kamuya açık bir şekilde idam cezalarının uygulandığı yer olduğu için etrafa kafataslarının saçılmasından ötürü bu adı aldığı şeklindedir. İdam edilen suçluların yabancı hayvanlara veya kuşlara yem olacak şekilde izbe bir yerde terk edilmesi uygulamasının bir örneğini Firavun'un idam cezası verdiği fırıncısında görmekteyiz (Yar. 40:19). İkinci olarak bu kelimenin yakınlarda yer alan bir mezarlığın adı olabileceği görüşü vardır. Üçüncü bir görüş ise ilgili bölgenin yeryüzü yapısının kafatasını andıran girinti ve çıkıntılara sahip olmuş olabileceğine yönelik coğrafi bir açıklamadır. Son görüşe göre bu bölgenin adı Âdem'e kadar geri giden bir tarihsel bağlantıdan doğmaktadır. Talmud'a göre Âdem'in kafatası önce nesilden nesle geçerek nihayetinde bu bölgeye gömülmüş, dolayısıyla bu bölgenin adı kafatası olarak anılmıştır. Filolojik olarak kafatasları değil de kafatası olarak bilinmesi ve hatta İncillerde hep böyle tekil şekilde kullanılması, gerçekten önemli bir kişinin yadigarlarını barındırmasıyla izah edilebilir (Reilly, 1910; Karatosun, 2018, ss. 162-163). Kutsal Ayin kitabında Oruç döneminin başlangıcında kullanılan bu resimle İsa Mesih'in çektiği çilenin doruk noktası olan çarmıh hadisesi betimlenmektedir. Böylece bu litürjik mevsimde yapılacak olan ibadetlerdeki hüzün havası hatırlatılmaktadır.

¹⁶ Bu resim ile ilgili bazı teknik bilgiler, The National Gallery Müzesinde sergilenen orijinali ile ilgili müzenin resmî sitesinde verilen bilgilerden derlenmiştir (bkz. url:9).

Resim 9: L'ingresso a Gerusalemme

İtalyan bir ressam olan Duccio Di Buoninsegna (1255-1318) tarafından 1308-1311 yılları arasında yapılan bu resim *Mesih İsa'nın Yerusaleml'e Giriş Bayramı* olarak bilinen, Oruç Devresinin altıncı Pazar gününü betimler. Oruç Devresinin en önemli haftası altıncı hafta başlayan Kutsal Haftadır. Bu hafta İsa Mesih'in dünyevî yaşamının son haftasıdır. Bu haftada özel olarak kutlanan ilk gün Palmiye Pazarıdır. Bu güne Palmiye (Hurma) Pazarı denmesinin sebebi Yuhanna İncilinde 12:12-13'te geçen şu aktarımdır: *"Ertesi gün, bayramı kutlamaya gelen büyük kalabalık İsa'nın Yerusaleml'e gelmekte olduğunu duydu. Hurma dalları alarak O'nu karşılamaya çıktılar. "Hozana! Rab'bin adıyla gelene, İsrail'in Kralı'na övgüler olsun!" diye bağırıyorlardı. İsa bir sapa bulup üzerine bindi. Yazılmış olduğu gibi, "Korkma, ey Siyon kızı! İşte, Kralın sıpaya binmiş geliyor."* Resmin orijinali 100 x 57 cm ebatlarında olup tempera¹⁷ tekniği ile ahşap bir panele boyanmıştır. İsa Mesih'in Yuhanna İncilinde belirtildiği gibi eşeğin sırtında, beraberinde on bir havarisi ile birlikte Yerusaleml'e girişi resmedilmektedir. Kutsal Haftanın başlangıcını ifade eden bu günde kiliselerde cemaate hurma dalları dağıtılır ve bu dallar Kül Çarşambası günü yakılmak üzere saklanır. Resimde insanların İsa Mesih ve beraberinde havarilere duyduğu coşku görülmektedir.

Resim 10: The Last Supper¹⁸

Hans Holbein (1497-1543) tarafından tahminen 1527 yılı civarı yapılan bu tablo ıhlamur ağacından mamul ahşap panel üzerine yağlı boya ile 116 x 97 cm ölçülerinde yapılmıştır. Alman bir Rönesans sanatçısı olan Holbein hayatının çoğunu İsviçre'deki Basel şehrinde geçirmiştir. Babasıyla aynı adı paylaşan Holbein'i ayırmak için kendisine Küçük Hans Holbein lakabı verilmiştir. Basel şehrinde artan Reform hareketlerinden etkilenecek hayatının sonuna doğru Protestanlığı benimsemiştir. Özellikle 1529 yılında Basel'de başlayan ikonoklast hareketten ve iç savaştan kaçmak amacıyla 1532 yılında Kral VIII. Henry'nin saray ressamı olarak çalışmak amacıyla temelli kalacağı İngiltere'ye gitmiş ve orada 1543 yılında vebadan vefat etmiştir. Son Akşam yemeğinin anlatıldığı bu tablo için de Resim 4'te verdiğimiz bilgiler referans alınabilir. Farklı olarak Holbein, Leonardo Da Vinci'den esinlenerek bu tablosunda havarilerin İsa'nın kendisine ihanet edeceklerini bildirdiği an duydukları şaşkınlığın resmeder. Havarilerin dizilişleri de Da Vinci'nin kompozisyonunun aynısıdır. Hatta Petrus'un Yuhanna'nın kulağına fısıldaması ayrıntısı bile aynıdır. Kutsal Ayin kitabında Da Vinci'nin eserinin değil de Holbein'in eserinin kullanılmasının bir nedeni de Holbein'in eserindeki renklerin canlılığı, kompozisyonun neredeyse aynı olması ve daha net bir şekilde detayların görülebilmesi gibi unsurların etkili olduğu söylenebilir. Bu resim Kutsal Ayin kitabında Kutsal Perşembe gününden hemen önce yer alır. Kutsal Perşembe Günü, Kutsal Hafta içindeki Perşembe günüdür. İsa Mesih'in Evharis-

¹⁷ Yapışkan bir madde içinde boyanın ezilmesi ile elde edilen karışımlara tempera denilmektedir. Bu yapışkan madde genelde yumurta sarısı, yumurta beyazı, Arap zamkı ya da hayvansal tutkal olmaktadır. Yağlı boya tekniği icat edilmeden önce en çok kullanılan tekniktir.

¹⁸ Bu resim ile ilgili bazı teknik bilgiler, The Web Gallery of Art isimli sanat eserlerini tarayıp saklamayı hedefleyen sanal bir müzenin sitesinde verilen bilgilerden derlenmiştir (bkz. url:10).

tiya ayinini tesis ettiği gün olarak Kilisenin litürjik yılı boyunca kutladığı en önemli günlerden birisidir. Dolayısıyla günün anlam ve önemine tam olarak ortaya koyan bir resimdir.

Resim 11: Resurrection of Christ

Rönesans döneminin zirvesini temsil eden üç büyük isimden¹⁹ birisi olan Raphael (1483-1520) tarafından 1499-1502 yılları arasında ahşap üzerine yağlı boya ile yapılan Paskalya Pazarını, yani İsa Mesih'in Dirilişini anlatan bir tablodur. Raphael'in eserlerinde sıklıkla karşılaşılan en önemli unsur geometrik kompozisyona verdiği önemdir. Bu çalışmasında da bütün karakterler tablonun her tarafını dengeli bir şekilde doldurmaktadır. Kutsal Kitabın Mar. 16; Mat. 28; Luk. 24; Yu. 20; Elç. 1 bölümlerinde İsa'nın dirilişi detaylıca anlatılmaktadır. Yedi hafta süren Paskalya Devresinin başlangıcı Paskalya Pazarı ile bitişi ise *Mesih İsa'nın Göğe Yükselişi Bayramı* ile (Resim 22) olmaktadır. Kutsal Ayin kitabındaki bu iki önemli günü betimleyen resimler Raphael'in eserlerinden seçilmiştir. Çünkü Raphael, İncillerin en ufak ayrıntısını bile çalışmalarında ustalıkla yansıtabilen usta bir Rönesans sanatçısı olarak kabul edilir. Örneğin, sağdaki askerin hemen arkasında duran turna kuşu ile sol aşağıda yerde sürünen yılan imgeleri Hıristiyan sanatında iki farklı kutbu betimler. Turna kuşu uzun göç yolu sebebiyle dayanıklılığın ve baharda aktif yaşamı ile yeniden dirilişin sembolüdür. Yılan da ölümün ve kötülüğün sembolü olarak Yaratılış kitabından beri insanlığın en büyük düşmanı olan Şeytanın yeryüzündeki imgesidir. İsa'nın dirilişi ölümü bile alt ettiği için yılan bu kompozisyonda yer alan bir unsur olmuştur. İsa'nın gökte yükselmesi herhangi bir İncil metninde geçmemekle birlikte onun tanrısal doğasını ima etmektedir. Dünyevi hayatını anlatan resimlerde İsa'yı hep ayakları yere basar şekilde görmekteyiz, ancak dirilişinden sonraki resimlerde o genellikle gökte süzülüyor veya uçuyor gibi resmedilir. Arka plandaki güneşin doğuş anı o Pazar gününün sabahını temsil eder. Yine İncillerde geçtiği şekliyle o sabah kadınlar İsa'nın mezarını ziyarete gitmek için yola çıkmışlardı. Bu ayrıntı da arka planda yer almaktadır. İsa'nın mezarını koruyan dört muhafızın resmin dört köşesinde yer alması bir anlamda İsa'nın dünyanın dört köşesine mesajının duyulacağı ve dünyanın dört köşesinden kendisine inanların olacağına dair bir yargının geometrik bir düzende verilmesidir. İsa'nın dirildiği lahitin önündeki üç bölme ve üç renk, Teslisi temsil etmektedir. Arka plandaki nehir ise vaftizi temsil etmektedir. İsa'nın ayakları tablonun tam merkezini oluşturmaktadır ve yanlarındaki melekler İncillerde geçtiği şekliyle onun dirilişini ilan eder. Bu gibi detaylarla bütün Paskalya Devresinin bütün mesajını özetleyen Raphael'in çalışmasıyla Kutsal Ayin kitabının ilgili bölümü başlamaktadır.

Resim 12 ~ 31: Genel Özet

Kutsal Ayin kitabı (Roman Missal) içindeki tam sayfa görsellerin en önemli özelliklerinden birisi her birisinin önemli bir günden önce kullanılmasıdır. İlk on bir resim genellikle litürjik mevsimlerin başlangıçlarıyla ilgili iken, sonraki resimler litürjik yıl boyunca kutlanan büyük bayramlarla ilgilidir. Litürjik mevsimlerin başlangıçlarını ifade eden resimleri yukarıda detaylı

¹⁹ Sanat tarihindeki genel kabule göre Raphael, Michelangelo ve Titian, Yüksek Rönesans resim sanatının en önemli temsilcileridir. Bazıları Leonardo Da Vinci'nin Mona Lisa tablosunu da bu grupta değerlendirmektedir.

olarak inceledik. Çalışmanın boyutlarını aşmamak adına kalan resimlerin hangi bayramlarla ilgili olduklarını kısaca ifade edip resimler hakkında detaylı incelemelere girmeyeceğiz.

- Resim 12 *Mesih İsa'nın Göğe Yükselişi* bayramı ile ilgili bir resimdir. Bu bayram, Paskalya Pazarından kırk gün sonra kutlanır.
- Resim 13 *Pentekost* bayramı ile ilgili bir resimdir. Paskalya Devresinin yedinci Pazar günü kutlanır.
- Resim 14 Litürjik mevsimlerin sonuncusu olan Olağan Devreye girişin başında kullanılan bir resimdir. Olağan Devre otuz dört hafta boyunca devam eder ve içerisinde pek çok bayram ve özel günü barındırır. Giriş resmi olarak İsa'nın çocukları kucakladığı ve sevgi yönünün ortaya konulduğu böyle bir resim kullanılması anlamlıdır.
- Resim 15 Kutsal Ayin kitabının tam ortasındaki resimdir. Bu bölüm Evharistiya ayininin düzenini anlatan bölümdür. Yani, ayinin nasıl icra edileceği bu bölümde adım adım anlatılır. Bu yüzden her hafta açılan bir bölüm olduğu için kitabın hem ortasındadır hem de kâğıdı diğer sayfalara nazaran daha kalın ve daha kaliteli yapılara basılmıştır. Bu resim ile başlayan kitabın bölümünde Evharistiya ayininde yapılan zorunlu dualar yer alır. Kilise demek Evharistiya demek olduğu için, Notre-Dame Bazilikasının altarnın resmi bu kutsal ayinin başladığı bölümün giriş resmi olmuştur.
- Resim 16 Evharistiya ayini esnasında Ekmeğin ve Şarabın sunulması sırasında okunacak duaların yer aldığı bölümün başında kullanılan resimdir. 'Şükran Duaları' şeklinde bilinen bu bölümde, Kilise tarafından dört farklı dua şekli belirlenmiş ve özel bir ayraç ile bu dualar işaretlenmiştir. Genellikle her hafta I. Şükran Duası kullanılır ama bazı haftalar diğer şükran duaları rahiplerin tercihinine göre kullanılabilir.
- Resim 17 II. Şükran Duasının başındaki resimdir.
- Resim 18 Kutsal Ayin kitabının "*Çeşitli İhtiyaçlar Doğrultusunda Yapılacak Şükran Duaları*" başlıklı bölümünün başında yer alan ve Evharistiya'nın tesisini anlatan bir resimdir.
- Resim 19 Kutsal Ayin kitabının "*Azizler İçin Okunacak Muayyen Dualar (Proper of Saints)*" bölümünün başında yer alan resimdir. Bu resimde, İsa'nın Petrus'a manevi liderliğin anahtarlarını teslim edişi anlatılır. Bu bölümde litürjik yıl boyunca anılacak bütün azizler, gün gün belirtilerek okunması gereken dualar yer almaktadır.
- Resim 20 *Müjde* bayramı olarak bilinen (*Annunciation of the Lord*) ve bir meleğin gelerek Meryem'e İsa Mesih'e hamile kalacağını haber verdiği günün anısına kutlanan bayram için kullanılan resimdir.
- Resim 21 29 Haziranda kutlanan *Aziz Petrus ve Paolus Bayramı* için kullanılan resimdir.

- Resim 22 6 Ağustosta kutlanan, *Mesih İsa'nın Nurlu Görünüşü (Transfiguration of the Lord)* bayramı için Rafael'in yaptığı resimdir. Bu günde İsa Mesih ve birkaç havarisi bir dağ başında dua ederken İsa Mesih aniden ışıklar içinde parlamaya başlamış ve bir vizyonda Musa ile Eliyah görünmüştür. Yine bu esnada Kutsal Ruh'un sesi işitilmiştir. Bu olaylar, Mat. 17:1-8, Mar. 9:2-8, Luk. 9:28-36 ve 2Pe. 1:16-18 ayetlerinde işlenmektedir.
- Resim 23 15 Ağustosta kutlanan, *Meryem Ana'nın Göğe Alınması (Assumption)* bayramı için kullanılan resimdir. Meryem Ana'nın bedenlen ve ruhen göğe yükselmesi, 1950 yılında yayınlanan *Munificentissimus Deus* isimli belge ile bir dogma olarak kabul edilmiştir (*Munificentissimus Deus*, m.44). Bu belgede Meryem'in göğe alınması inancına dayanak olması açısından üç ayet temel alınmıştır. Bunlar Yar. 3:15, Rom. 5-6 ve 1Ko. 15:21-26, 54-57 ayetleridir.
- Resim 24 1 Kasımda kutlanan, *Tüm Azizlerin Bayramı* için kullanılan resimdir. Bu resimde yer alan azizlerin hepsi şehit azizlerden seçilmiştir ve her birisi şehadetleri ile ilgili bir nesne taşımaktadır. Örneğin, en altta solda diz çöken kişi ilk şehit Aziz Stefan'dır ve taşlanarak şehit edildiği için başında beyaz bir taş vardır. Onun yanındaki kişi de Aziz Bartholomew'dur ve o da derisi yüzülerek şehit edildiği için elinde bıçak tutmaktadır. Yine bu resimdeki bütün şehitlerin cüppeleri birbirinden farklı ve son derece zengin işçilik ile bezelidir. Bu da onların cennet nimetlerine eriştiklerini ifade eden bir alegoridir.
- Resim 25 8 Aralıkta kutlanan, *Meryem Ana'nın Günahsızlığı (Immaculate Conception)* bayramı için kullanılan resimdir. Köken olarak VIII. yüzyıla kadar geri giden bu bayram, Doğu Kiliselerinde neşet etmiş ve ancak 1477 yılında Papa IV. Sixtus zamanında benimsenerek kutlanmasına cevaz verilmiştir. 1721 yılında resmî litürjik takvime dahil edilerek 8 Aralık tarihine sabitlenmiştir. 1854 yılında ise Papa XI. Pius, Meryem'in Aslî Günah'tan beri olarak doğduğuna dair dogmayı ilan etmiş ve bunun adını *Immaculate Conception* koymuştur. Katolik Kilisesinde ana rahmine düştüğü günün kutlandığı tek aziz Meryem'dir (Karatosun, 2018, s. 303).
- Resim 26 Bu resim Kutsal Ayin kitabının "*Genel Ayin Duaları (Commons)*" başlıklı bölümünün başında kullanılmaktadır. Bu bölümde rahiplerin genel ihtiyaçlar için yapabilecekleri dualar ve ayinler ile ilgili yönergeler yer aldığı için seçilen resim de Hıristiyanlığı en genel manada ele alan bir resimdir: Meryem Ana ile bebek İsa Mesih'in resmedildiği bu çalışma da Raphael'e aittir.
- Resim 27 Bu resim Kutsal Ayin kitabının "*Çeşitli İhtiyaçlar Doğrultusunda Yapılacak Kutsal Ayin ve Dualar*" başlıklı bölümünden önce yer almaktadır. Arka cephede Aziz Petrus Bazilikasını da gören San Angelo köprüsünün resmidir. Bu resmin kim tarafından yapıldığını tespit edemedik. Kutsal Ayin kitabının bu bölümünde rahiplerin her türlü ihtiyaçlarına cevap verebilmek adına çok çeşitli şartlar için hazırlanmış birbirinden farklı dualar yer almaktadır.

- Resim 28 Bu resim Kutsal Ayin kitabının “Özel Niyetli Ayinler” başlıklı bölümünden önce yer almaktadır. Bu bölümde, rahiplerin kişisel niyetlerine göre cemaatle veya bireysel olarak icra edebilecekleri ayinlerde kullanabilecekleri farklı dua kalıpları yer alır. Evharistiya sofrası önünde dua eden Meryem’in çizildiği bu resim, Meryem dâhil herkesin her zaman dua etmeye ve İsa Mesih’ten yardım dilemeye ihtiyaç duyduğunu ifade eder.
- Resim 29 Bu resim Kutsal Ayin kitabının “Ölüler İçin Ayinler” başlıklı bölümünden önce yer almaktadır. Bu bölümde cenazelerde yapılan ayinlerde kullanılacak dua metinleri yer almaktadır. Cenazenin cinsiyetine, yaşına, sosyal statüsüne uygun olarak hazırlanan duaların başlıkları, ‘Ölen Papa İçin’, ‘Aniden Ölen Birisi İçin’, ‘Ölen Evli Bir Çift İçin’, ‘Ölen Akrabalar İçin’ vs. gibi çeşitlilik arz eder. Bu bölüm kitabın Kutsal Ayin kitabının son bölümüdür ve buna uygun olarak yaşamın sonu olan cenaze ile ilgili duaları ihtiva eder.
- Resim 30 Kutsal Ayin kitabının “Ekler” başlıklı bölümünden önce yer almaktadır. Papa Aziz I. Gregory, Roma usulüne göre düzenlenen ayinlerde icra edilen kutsal müziğin temellerini atan ve kutsal ayininin tek bir kitapta toplanmasını sağlayan kişi olarak bilinir. Bu üstün meziyeti sebebiyle kendisi Büyük Gregory olarak taltif edilir. Kutsal Ayin kitabında onun bir resminin olması, geleneğin ona duyduğu saygının bir neticesi olarak yorumlanabilir.
- Resim 31 Kutsal Ayin kitabının son sayfasında yer alan bu resim de Raphael’e aittir. Bu resim ile birlikte Raphael’in dört tane resmi Kutsal Ayin kitabını süslemektedir. *La Spasimo* olarak bilinen bu resim, İsa Mesih’in çarmıha gerilmeye götürülürken o yolda çektiği çileyi anlatmaktadır. Haçın 14 Durağı diye bilinen ve İsa’nın Kutsal Cuma günü yaşadığı ıstırabı ifade eden on dört durağı temsil eden resimler, Katolik Kiliselerin içlerini süslediği gibi Kutsal Ayin kitabına da bunlardan birisi girmiştir. Raphael’in çizdiği sahne üçüncü durak olarak bilinen İsa Mesih’in, haçını taşıırken ilk kez düştüğü anı anlatmaktadır.

B. Sayfa Başlangıçlarındaki Şeritlerin Analizi

Kutsal Ayin kitabının bazı sayfalarının en üst kısmı uzun bir desenli şerit ile süslenmektedir. Bu sayfa başlangıçlarındaki şeritlerin hemen hepsi litürjik takvimdeki bazı bayram günlerinin başında yer alarak o günle ilgili ipucu verir. Bu şeritler aynı zamanda, bölüm başı görevi görerek bir önceki bölüm ile bağlantıyı keserler. Günün anlam ve önemine göre ortak bazı semboller içermelerine rağmen, sembolik yönlerinden ziyade pratik yönleri ağırlıklıdır. Sayfa başlangıçlarındaki şeritler, içerdikleri sembollere göre gruplandırılarak incelenebilir.

Taç İçeren Şeritler

Taç içeren şeritlerin yer aldığı sayfalardaki önemli gün ve bayramlar genellikle İsa Mesih’in krallığının tezahür ettiği günlerin anıldığı özel günlerdir. Örneğin *Epifanya* bayramı yapılacak ayinin yer aldığı bölümde kullanılan üç taç, o gün İsa Mesih’i görmeye ve ona tapmaya

giden üç bilginin veya İsa Mesih'e sunulan üç hediye temsil eder. Aynı şeridin sol tarafındaki kuyruklu yıldız, bu üç bilginin Mesih'i bulmak için takip ettikleri yıldız sembolize eder. Benzer şekilde, *Kutsal Adam ve Kadınlar İçin Düzenlenecek Ayin* bölümünde yer alan taç sembolleri de, İsa Mesih'in mesajını yaymayı emrettiği havariler başta olmak üzere, azizler ve diğer din adamlarını temsil eder.

Noel Devresi, Epifanya Bayramı, Akşam Ayini. Roman Missal, 49.

Genel Ayin Duaları Bölümü, Kutsal Adam ve Kadınlar İçin Düzenlenecek Ayinler. Roman Missal, 948.

Haç İçeren Şeritler

Haç içeren şeritlerin yer aldığı sayfalarda icra edilen ayinler incelendiğinde, bunların Kiliseye hizmet için yaşamını ve canını ortaya koymuş kişilere yöneldiği görülmektedir. Özellikle şehitleri anmak için yapılan ayinlerde kırmızı renklerinin yoğun olarak kullanıldığı müşahade edilir. Yüksek rütbeli din adamları için icra edilen ayinlerin anlatıldığı sayfanın başında da yine kırmızı haç ile birlikte anahtarlar kullanılır. Anahtar sembolizmi, Resim 19'da da bahsedildiği üzere, İsa Mesih ile Petrus arasında geçen bir diyalogdan mülhemdir.

Genel Ayin Duaları Bölümü, Şehitler İçin Düzenlenecek Ayinler. Roman Missal, 906.

Genel Ayin Duaları Bölümü, Papazlar İçin Düzenlenecek Ayinler. Roman Missal, 923.

Çile İle İlgili Şeritler

İsa Mesih'in çilesi, litürjik yılın Oruç Devresinde vurgulanan husustur. Oruç Devresinde icra edilen en büyük ayinlerin başında *Kutsal Perşembe* ayini gelmektedir. Bu günde İsa Mesih havarileri ile son akşam yemeğini yemiş ve Evharistiya'yı tesis etmiştir. O günden itibaren de kendisini anmak için aynı şekilde davranmalarını emretmiştir. Aşağıdaki birinci şeritte de İsa'nın çilesi, Evharistiya'yı tesis edişi, çarınha gerilişi ve dirilişine dair semboller dikkat çekmektedir. Arka plandaki mağaradan yukarı doğan güneş, İsa'nın dirilişinin Pazar sabahı gün

doğarken gerçekleştiğine dair İncillerdeki bilgileri yansıtmaktadır. Yine aynı şekilde İsa'nın çarmıhtayken annesinin yanında durması da İncillerde bahsedilen hususlardandır.

İkinci şeritte yer alan üç adet çarmıh, İsa ile beraber çarmıha gerilen diğer iki suçluyu ifade eder. İncillerde geçtiği üzere o gün İsa ile birlikte iki suçlu daha aynı cezaya çarptırılmıştı. Arka planı kaplayan dikenler, o gün İsa'ya takılan dikenli tacı belirtir ve İsa'nın çektiği işkencenin boyutuyla orantılı olarak oldukça büyük resmedilmiştir. Yukarı doğru yönelen üç ok İsa'nın öldükten üç gün sonra dirilmesini sembolize eder.

Oruç Devresi, Kutsal Hafta, Kutsal Perşembe Günü Ayini. Roman Missal, 155.

Oruç Devresi, Kutsal Hafta, Kutsal Cuma Günü Ayini. Roman Missal, 169.

Hurma Dalı Şeridi

Oruç Devresinde icra edilen bir diğer önemli ayin Palmiye Pazarı olarak bilinen Mesih İsa'nın Yerusaleml'e Giriş Bayramı ayinidir. Resim 9'da da bahsedildiği üzere bu gün, Kutsal Haftanın başlangıcını ifade eder. Bu hafta, İsa Mesih'in dünyevi hayatının son haftasıdır ve bu yüzden Hıristiyanlar için son derece önemli ayinler kutlanmaktadır. Şeritte görüleceği üzere insanlar altı köşeli bir yıldız hurma dalları ile selamlamaktadırlar. Yıldızın ortasında da bir taş bulunmaktadır. Bilindiği üzere altı köşeli yıldız esasında Davud'un Yıldızı olarak bilinen Yahudiliğe ait bir semboldür. Hıristiyanlar, Yahudiler tarafından beklenen Mesih'in, İsa olduğunu ifade etmek için böyle bir sembol kullanmaktadırlar.

Oruç Devresi, Kutsal Hafta, Mesih İsa'nın Yerusaleml'e Giriş Bayramı Ayini. Roman Missal, 131.

Güvercin ve Balık İçeren Şeritler

Kutsal Ayin kitabında sıklıkla kullanılan sembollerden birisi de güvercin ve balık sembolizmidir. Güvercin Kutsal Ruhu temsil eder, balık da İsa Mesih'i temsil eder. İncillerde geçtiği üzere İsa, Vaftizci Yahya tarafından vaftiz edileceği zaman gökyüzünde bir güvercin belirmiş ve gapten bir ses duyularak İsa'nın tanrının oğlu olduğunu ilan etmiştir. İnanişe göre bu güvercin Kutsal Ruhun ta kendisidir ve bu yüzden Hıristiyan sanatınca Kutsal Ruh genellikle güvercin şekliyle ifade edilir. Yunanca balık anlamına gelen *ixθύς* kelimesinin harfleri tarihi süreçte Hıristiyanlar için anlamlı bir cümleye dönüştürülerek *Iēsous Christos, Theou Yios, Sôtēr*,

yani İsa Mesih, Tanrının Oğlu, Kurtarıcımız şeklinde akrostiş bir kullanım kazanmıştır. İncillerde İsa'nın az balık ile çoklarını doyurma (Yu. 6) mucizesi göstermesi, havarilerin bazılarının balıkçı olması (Mat. 4:18-22) gibi hususlar balığın önemli bir sembol olarak algılanmasına sebep olmuş olabilir.

Olağan Devre, Kutsal Üçlük Bayramından Sonraki Perşembe Günü, Efkaristiya (*Corpus Christi*) Bayramı. Roman Missal, 353, 502.

Olağan Devre, Pentekost'tan Sonraki Birinci Pazar Günü, Kutsal Üçlük Bayramı. Roman Missal, 353, 502.

Şükran Duaları Bölümü, II. Şükran Duası. Roman Missal, 497.

Kutsal Ayin kitabında, Kutsal Ruh temsil etmek için genellikle güvercin ve ateş sembolleri kullanılır. İsa Mesih'in hayatında Kutsal Ruhun tezahür ediş şekli her zaman güvercin şeklinde olmuştur. İsa Mesih'ten sonraysa rüzgâr ve ateş şekillerinde tezahür etmiştir. Paskalya Pazarı dirilen ve kırk gün havarileri ile birlikte yaşayan İsa Mesih göğe yükseldikten on gün sonra, yani Pentekost günü, havariler kendi aralarında otururken Kutsal Ruh üzerlerine gelmiş ve onlara çeşitli dilleri konuşma ve anlama özelliği bahşetmiştir. Pentekost günü, aynı zamanda Kilisenin kurulduğu gün olarak kabul edilir. Petrus bugün önemli bir vaaz vermiş ve onu dinleyen yaklaşık üç bin kişilik bir topluluk vaftiz olarak Hıristiyan cemaatine katılmıştır (Elç. 2:41). Bu tür katılımlar havarilerin tebliğ görevini devralmaları ile gün geçtikçe artmıştır. Pentekost günü havarilerin çeşitli dillerde konuşmaya başlamaları, kurulacak olan kilisenin çok kültürlü, çok dilli ve çok etnik yapılı olacağına da işareti olmuştur. Bu bağlamda Pavlus bu ülküyü "Artık ne Yahudi, ne Grek, ne köle ne özgür, ne erkek ne dişi ayrımı var. Hepiniz Mesih İsa'da birsiniz." (Gal. 3:28) ifadeleri ile özetlemiştir.

Meryem İle İlgili Şeritler

Meryem Anayla ilgili litürjik takvimde bir düzine bayram ve anma günü tahsis edilmiştir. Bu bayram ve anma günleri Meryem'in hayatının çeşitli dönemleriyle ilişkilidir. Meryem'in anne karnına düşmesinden, göğe alınmasına kadar pek çok olay yâd edilerek o günlerde çeşitli ayinler düzenlenir. Kutsal Ayin kitabında bu ayinler, litürjik takvimin farklı dönemlerinde yer aldığı için birbirinden dağınık bir şekilde bulunur.

Litürjik yıl boyunca kutlanan bayramlar kendi içinde hiyerarşik olarak sınıflandırılmaktadır. Bu sınıflandırma işi 1508 yılından 1969 yılına kadar çok farklı şekillerde değişerek ele alınmış ve nihayetinde 1969 yılında Papa VI. Paul tarafından sadeleştirilerek daha anlamlı hale getirilmiştir (Thurston, 1908). Buna göre Bayramlar *Normae Universales de Anno Liturgico et de Calendario*²⁰ (NU) isimli bir kilise dokümanında hiyerarşik olarak üç grupta ele alınmaktadır (NU, §10): *Bayram* (Lt. Solemnitas, İng. Solemnity), *Kutlama* (Lt. Festum, İng. Feast) ve *Anma Günü* (Lt. Memoria, İng. Memorial) (Karatosun, 2018, ss. 113-114).

Litürjik yıl boyunca Kilise, İsa Mesih'in hayatının her anını yaşatmanın yanı sıra Tanrı Annesi sıfatı ile yücelttiği Meryem'i över ve imanlarıyla örnek oluşturan Şehitleri ve diğer önemli Azizleri de anar (NU, §8). Kilise'nin Meryem Ana için belirlediği bayram, kutlama ve anma günleri şu şekildedir:

Tarih	Günün Adı	Türü	Roman Missal Sayfa No.
1 Ocak	Mesih'in Annesi Olan Meryem'in Bayramı	BAYRAM	44
31 Mayıs	Meryem'in Elizabet'i Ziyareti	BAYRAM	718
Corpus Christi'den Sonraki Cumartesi	Meryem'in Lekesiz Kalbi	Anma Günü	719
15 Ağustos	Meryem Ana'nın Göğe Alınması Bayramı ²¹	BAYRAM	781
22 Ağustos	Kraliçe Bakire Meryem Ana	Anma Günü	789
8 Eylül	Bakire Meryem Ana'nın Doğum Günü Bayramı	Kutlama	800
12 Eylül	Meryem Ana'nın Kutsal İsmi		802
15 Eylül	Acı Çeken Meryem'i Anma Günü	Anma Günü	807
7 Ekim	Tespihin Efendisi Meryem'i Anma Günü	Anma Günü	825
21 Kasım	Meryem Ana'nın Mabette Tanrı'ya Sunulması	Anma Günü	857
8 Aralık	Meryem Ana'nın Günahsızlığı Bayramı ²²	BAYRAM	871

Bu bağlamda *Bayramlar*, yıl boyunca kutlanan en önemli günlerden sayılır ve bir bayramın 1. Akşam ve 2. Akşam olmak üzere iki tane Akşam ibadeti vardır. 1. Akşam ibadeti o bayramın arifesinin akşamında icra edilir. Bazı çok önemli bayramların resmî litürjinin dışında özel olarak icra edilen Arife Akşamı ibadetleri vardır ve bu detaylar ibadet kitabında bilhassa belir-

²⁰ Litürjik Yıl ve Takvim Hakkında Evrensel Normlar anlamına gelen bu belge Roman Missal'ın *91-97 sayfalarında da yer almaktadır. Bu belgeye (url:11) linkinden de ulaşılabilir.

²¹ Hem tam sayfa görsel (Resim 23), hem de sayfa başı şerit ile süslenmektedir.

²² Hem tam sayfa görsel (Resim 25), hem de sayfa başı şerit ile süslenmektedir.

tilmiştir (NU, §11). En büyük iki Bayram, Paskalya ve Noel Bayramları, sekiz gün boyunca sürer ve bu günler için belirlenmiş özel kurallar dâhilinde ayinler icra edilir (NU, §12).

Kutlama kategorisindeki günler ise günlük ibadetlerin icra edildiği gibi kutlanır. Yani, bu kategorideki özel günlerin 1. Akşam ibadetleri yoktur (NU, §13).

Anma Günleri ise hafta içi günlerinde icra edilen özel günlerdir. Belirli Anma günlerini kutlamak zorunluysen diğerleri isteğe bağlı olarak icra edilir (NU, §14).

Meryem ile ilgili icra edilen ayinlerin sadece ikisinde tam sayfa görsel kullanılmaktadır. Bunlar, onun dünyevi hayatının başlangıcının, yani anne rahmine düşüşünün kutlandığı bayram ile dünyevi hayatının sonunun, yani göğe alınmasının kutlandığı bayramlardır. Önceki sayfalarda incelediğimiz Resim 23 ve Resim 25 bu iki bayram için kullanılan görsellerdir. Aşağıdaki dört şerit Meryem için icra edilen ayinlerde kullanılan şeritlerdir. Birinci şeritteki güller Meryem'i temsil eder. Kalp de onun temizliğini, saflığını ve yüce sevgisini betimler. İkinci şerit, Meryem Ana'nın göğe alınmasının anısına kutlanan bayramda kullanıldığı için güneş sembolizmi kullanılarak 'Selam' anlamına gelen 'AVE' ibaresi ile bezenmiştir. Üçüncü şerit, Meryem'in İsa Mesih'e hamile kalmasının müjdesinin verildiği günün anısına kutlanan bayramda kullanılan şerittir ve o yüzden kanatlar ile bezenmiştir. Buradaki kanatlar bu müjdeli haberi getiren meleği temsil eder. Ortadaki 'M' harfi de Meryem'in baş harfidir. Dördüncü şerit, Meryem ile ilgili yıl boyu yapılacak genel duaların yer aldığı bir bölümün başında kullanılır. Buradaki çiçekler de o feminen havayı yansıtmaya için kullanılmış ve AVE şeklinde selamlanmıştır. Bütün şeritlerde kullanılan kırmızı tonları burada İsa Mesih'i ilk ve en çok seven kişi olan Meryem'in sevgisini temsil etmektedir. Mor rengi ise litürjik takvimde iman, ümit, tövbe ve sabır ayları olan Advent ve Oruç dönemlerinin rengidir. Meryem ile ilişkisi ise, onun İsa Mesih'e hamile kalışıyla başlayan beklentisini ve İsa Mesih'in çile döneminde ortaya koyduğu sabrına işaret eden bir renktir.

Azizler İçin Okunacak Muayyen Dualar Bölümü, 8 Aralık, Meryem Ana'nın Günahsızlığı Bayramı. Roman Missal, 871, 942.

Azizler İçin Okunacak Muayyen Dualar Bölümü, 15 Ağustos, Meryem Ana'nın Göğe Alınması Bayramı. Roman Missal, 781.

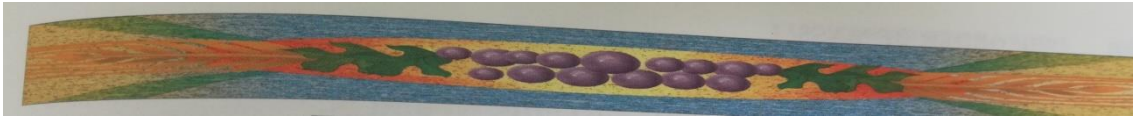
Azizler İçin Okunacak Muayyen Dualar Bölümü, 25 Mart, Müjde Bayramı. Roman Missal, 691.

Genel Ayin Duaları Bölümü, Kutsal Bakire Meryem İle İlgili Genel Dualar, Roman Missal, 895.

Diğer Şeritler

Kutsal Ayin kitabına göre litürjik yıl boyunca kutlanan günlerin bazılarında birbirinden farklı şeritler kullanılmaktadır. Burada ele alacağımız şeritlerin birbirleriyle ortak bir yönü yoktur.

Şükran Duaları Bölümü, I. Şükran Duası. Roman Missal, 487.

Kutsal Ayin ile ilgili bu sembollerden detaylı bir şekilde Resim 1, 3, 4 ve 10'un açıklamalarında bahsetmiştik. Bütün bunlar İsa Mesih tarafından tesis edilen Evharistiya ile ilgili hususlardır. Şeritte kullanılan asma yaprağı ve üzüm Evharistiya'da kullanılan şarabı, yani İsa'nın kanını temsil eder. Başak da aynı şekilde ekmeği, yani İsa'nın etini temsil eder. Kutsal Ayin kitabının pek çok yerinde bunları ifade eden resim ve sembollere rastlanılmaktadır. Kullanılan bu şerit Evharistiya ayininin icra edilışinin anlatıldığı Şükran Duaları Bölümünde yer almaktadır.

Paskalya Devresi, Paskalya Pazarıyla Başlayan 1. Haftanın Pazartesi Günü. Roman Missal, 243.

Paskalya Devresinin birinci haftasının başlangıcında yer alan bu şeritte nilüfer ve kuzu imgelerinin yer aldığı görülmektedir. Bilindiği gibi nilüfer kökleri karanlık sularda biten ve çiçeği gölün yüzeyinde açan bir su bitkisidir. İsa Mesih'in dirilişinin kutlandığı dönem olan Paskalya Devresinde nilüfer çiçeğinin kullanılması, İsa'nın ölümün karanlığını bile yendiğinin bir sembolü olarak okunabilir. Kuzu imgesi de İncillerde geçtiği üzere insanlığın günahı için kendini kurban etmesini sembolize eder. Dolayısıyla bu şerit, Paskalya Devresinin dinî anlamını ihtiva edecek ölçüde derin sembolizme sahiptir.

Şükran Duaları Bölümü, IV. Şükran Duası. Roman Missal, 508.

Evharistiya ayininde icra edilen duaların yer aldığı Şükran Duaları bölümünde kullanılan bu şerit dördüncü ve son Şükran Duasının başında kullanılır. Kalp, haç ve kırmızı renginin sembolizmini önceki sayfalarda belirtmiştik.

Azizler İçin Okunacak Muayyen Dualar Bölümü, 19 Mart, Kutsal Bakire Meryem'in Eşi Yusuf'un Bayramı. Roman Missal, 685.

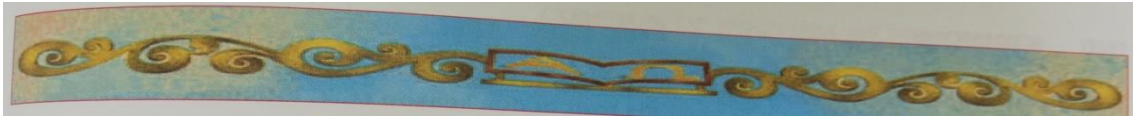
Kutsal Ayin kitabının azizleri anmak için icra edilmesi gereken ayinlerin izah edildiği bölümde yer alan bir ayin de Meryem'in nişanlısı Yusuf için yapılmaktadır. Yusuf'un asaletinin, doğruluğunun, yüce şahsiyetinin, aile hayatındaki gösterdiği örneğin ve diğer meziyetlerin anlatıldığı bu bölüm; onu temsil eden bir adamın ortada yer aldığı, sağda Meryem ile İsa'nın solda da Kudüs şehrinin bir silüetinin bulunduğu bir şerit ile süslenmektedir.

Azizler İçin Okunacak Muayyen Dualar Bölümü, 1 Kasım, Tüm Azizlerin Bayramı. Roman Missal, 837.

Kutsal Ayin kitabının azizleri anmak için icra edilmesi gereken ayinlerin izah edildiği bölümün sonlarına doğru yer alan ve 1 Kasım tarihinde kutlanan *Tüm Azizlerin Bayramında* kullanılan bu şeritte, genç, yaşlı, kadın, erkek birçok aziz birlikte resmedilmiştir. Bütün azizlerin hep birlikte anıldığı bu bayramın ruhuna uygun olarak her yaştan, cinsten ve ırktan aziz için dualar edilirken bir kez daha onların şefaatine şu dua ile başvurulur:

"Ebedi ve her şeye kadir Tanrı, senin yüce lütfunla hep birlikte tek bir kutlamayla bütün Azizlerin faziletlerini ve kutsal hayatlarını sevinçle bugün anıyoruz. Sana yalvarıyoruz, bizim için aracılık yapan pek çoklarının duasına hürmeten bize, ısrarla iştiyak duyduğumuz mağfiretini bolca bağışla. Bunu, seninle ve Kutsal Ruhla birlikte, tek bir İlah olarak şimdi ve ebediyen yaşayan ve hükmeden Oğlun, Rabbimiz Mesih İsa'nın adına senden dileriz." (Roman Missal, 837).

Genel Ayin Duaları Bölümü, Kilise Babaları İle İlgili Genel Dualar. Roman Missal, 939.

Kilisenin kadim tarihinde önemli görevler ifa etmiş Kilise babaları, teolojik bazı meselelerde bugünkü şeklini alan Katolik görüşlerin nüvelerini canhıraş bir şekilde savunan kişilerdir. Bunların çoğu Kilise hiyerarşisinde yüksek mertebelerde yer alan papazlardan oluşmaktadır. İncil ayetlerinin tefsirleri, muhalif görüşlere yazdıkları apolitik yazıları gibi pek çok eserle tanınan bu kişiler, günümüzde hem saygıyla anılır hem de bunları anmak için yılın belirli zamanları ayinler düzenlenir. Bu ayinlerden birisinin başında yer alan bu şeritte Alfa ve Omega harflerinin bir kitap üzerine işlendiği görülmektedir. Bilindiği üzere Alfa ve Omega, Yunancadaki ilk ve son harf olarak İsa'nın ezeli ve ebedi oluşunu, başlangıç ve nihayet oluşunu vurgular. Kitap

şekli de, Kilise babalarının bu öğretiyi yaymak için yazdıkları onlarca mektup, eser, risale, kitap gibi çalışmaları kapsayıcı bir simge olarak bu kişilerin ilim yönlerine vurgu yapmaktadır.

C. Sembollerin Analizi

Kutsal Ayin kitabının sayısız sayfalarının sonlarında yer alan küçük semboller vardır. Bu semboller genellikle belirli bir konu ekseninde gruplandırılabilir. İsa'nın dünyevî ve uhrevî pek çok yönü bu sembollerde vurgulanmaktadır. Bunlar genellikle bölüm sonlarında veya haftalık ibadetlerin sonunda yapılan duaların sonunda yer alarak inanlının dua ederken İsa Mesih'in özel bir yönünü düşünmesine yardım eder. Bu semboller sayıca çok olduğu için hangi sayfalarda yer aldıklarına değinilmemiştir. İhtiva ettikleri anlamlara göre bu semboller şu şekillerde gruplandırılabilir:

Evharistiya ile İlgili Semboller

Evharistiya ayinini temsil eden sembollerin ortak noktası hepsinde Ekmek ve Şarabın bir şekilde yer almasıdır. On adet kadar sembol, Evharistiya ile ilgilidir ve genellikle Şükran Dualarının yer aldığı bölümlerde kullanılır. Evharistiya ayiniyle ilgili önceki sayfalarda genişçe bilgiler verildiği için burada sadece farklı olarak, son sembolde kullanılan JHS (IHS) harflerine değinmek yerinde olacak. Bu üç harfin kökeni, Grekçedeki iota (I), eta (H), sigma (Σ) harflerinden gelmektedir. Bunlar da IHΣΟΥΣ ΗΜΕΤΕΡΟΣ ΣΩΤΗΡ (*Iesous Hemeteros Soter*, yani *İsa Bizim Kurtarıcımız*) ibaresinin ilk harflerinden teşekkül eder. Sigma harfi Latinceye bazen (S), bazen de (C) olarak geçer. İota harfi ise Latince (J) veya (I) olarak kullanılmaktadır. Çünkü bu iki harf uzun yıllar aynı ses olarak kabul edilmiştir. Sonuç olarak IHS, JHS, IHC veya JHC gibi kullanımların hepsi aynı şeyi ifade etmekle birlikte, tarihi süreçte bu kısaltmalar şu şekillerde yorumlanmıştır:

Iesus Hominum Salvator (Latince) = İsa İnsanlığın Kurtarıcısı

Iesus Hierosolymae Salvator (Latince) = İsa Kudüs'ün Kurtarıcısı

In Hoc Signo Vincere (Latince) = Bu İşaretle Fethedeceksiniz

In His Service (İngilizce) = (Daima) Hizmetinde

İsa'nın Kurtarıcı Olması İle İlgili Semboller

İsa Mesih'in Kurtarıcı oluşunu ifade etmek için kullanılan sembollerde de IHS harflerini görmekteyiz. Bununla birlikte denizdeki gemi imgesi de önemlidir. Nuh'un gemisine atfen şekillendirilen bu sembolde İsa, kendisine inananları sağlam limana götüren bir gemi olarak tasavvur edilmektedir. Nilüfer çiçeği de daha önceki sayfalarda değinildiği üzere İsa'nın bizzat kendisinin ölümün karanlığını yenmesi ve dirilişi ile ilişkilidir. Bu sembollerin hepsi ebedi hayatı sunan tek kişinin İsa olabileceği mesajını vermeye yöneliktir.

Kutsal Ruh İle İlgili Semboller

Kutsal Ruh ile ilgili bayramlarda veya diğer ayinlerde kullanılan sembollerde ise güvercin ve ateş imgeleri yer almaktadır. Daha önceden de belirtildiği gibi Kutsal Ruh, İsa Mesih hayattayken birçok defa güvercin şeklinde görünerek bütün insanların duyacağı şekilde İsa Mesih'in uluhiyetini ilan eden bir sesin kaynağı olmuştur. İsa'dan sonra da havarilerin üzerine gelerek onlara çeşitli dilleri anlama yetisi vermiştir. Kutsal Ruh ile ilgili yapılan ayinlerin sonunda yer alan sembollerde bu inanışlar bir kez daha işlenmektedir.

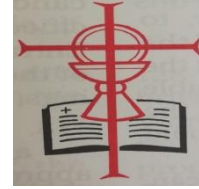
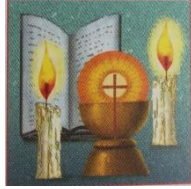
Meryem Ana İle İlgili Semboller

Meryem Ana ile ilgili bayramların veya düzenlenen ayinlerin sonlarında yer alan sembolde derin anlamlar içeren imgeler yerine doğrudan 'M' harfi veya kucağında bebeği ile Meryem resmi kullanılmaktadır. Bir Hıristiyan'ın zihin dünyasında Meryem'in hayatının neredeyse her aşaması yer aldığı için, hatırlatıcı olması için özel bir imge kullanılması gerekmemiş olabilir.

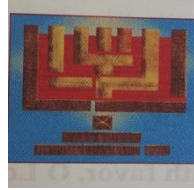
Örneğin, 'melek tarafından ziyaret edilen Meryem' veya 'çarmıha gerilen İsa'nın ayakucunda duran Meryem' gibi semboller yapılmamıştır. Çünkü Meryem'in hayatının bu ve diğer aşamalarına dair bolca resim (Resim 5, 6, 7, 8, 13, 16, 20, 23, 25, 26, 28, 29, 31) Kutsal Ayin kitabı boyunca kullanılmıştır.

İncilî Temsil Eden Semboller

İncil sembolü, Mesih İsa'nın yaşamının tamamını kapsayan geniş anlamlar ihtiva eden bir semboldür. Ayrıca havariler ve diğer İncil yazarlarının gayretlerini akla getirir. İnciller vasıtasıyla İsa Mesih'in yaşamı ve mesajı bilindiği için, bu sembolün kullanıldığı yerlerde mutlaka İsa Mesih'in yaşamına dair bir anlatı veya ona iletilen bir dua vardır.

Yeni Ahit İle İlgili Semboller

Anahtar sembolü Mat. 16:19'da belirtildiği üzere Göklerin Egemenliğinin anahtarları olarak bilinir ve İsa tarafından Petrus'a verilen dünyevî ve dinî yetkileri ifade eder. Aynı zamanda ilk Papa olan Petrus ile birlikte bütün papaların aynı yetkiyle donatıldığına inanıldığı için anahtar sembolü Papalığın otoritesini temsil eden bir semboldür. Şamdan sembolizminden maksat, Yahudilikte olduğundan biraz farklıdır ve ışık olarak yorumlanır. Işık sembolizmi ise Tanrıyı ve İsa Mesih'i eder. Pek çok İncil ayetinde Tanrı ışık olarak ifade edildiği gibi (1Yu. 1:5), İsa da kendisini ışık olarak ilan etmiştir (Yu. 8:12).

İsa'nın Çilesi İle İlgili Semboller

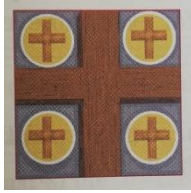
Genellikle Oruç Devresinde kullanılan bu sembollerde İsa Mesih'in çektiği çileye atfen dikenlerin kullanılması veya çarmıha gerildiği güne atfen dikili haçların kullanılması dikkat çeker. Bu matem devresinde icra edilen ayinlerin sonlarında yer alan bu sembollerde İsa'nın acısı resmedilmeye çalışılmaktadır.

Papalık Mühürleri

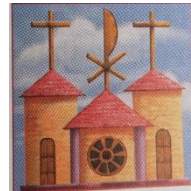
Kutsal Ayin kitabının ilk 113 sayfası kutsal ayinin nasıl icra edileceği, genel kurallar, özel yasalar, litürjik takvimin nasıl belirlendiği, özel günlerin nasıl icra edileceği gibi ilmihal niteliğinde birçok papalık genelgesiyle başlar. Bu genelgeler olmadan kutsal ayinin icra edilmiş şeklini ve mahiyetini anlamak son derece zordur. Bu genelgelerin başında Papalık mühürleri yer alır. Bunlarda genellikle Papalık tacı ve çapraz olarak iç içe geçmiş anahtarlar yer alır. Bunlar da yukarıda bahsettiğimiz gibi birinci Papa Petrus'a bizzat İsa tarafından verilen Göklerin Ege-menliğinin anahtarlarıdır, yani dünyevî ve dinî otoritenin sembolüdür.

Chi Ro ve Haç

Chi Rho olarak bilinen bu kısaltma hakkında Resim 1'de, haç işareti ile ilgili de Resim 2'de detaylı bilgiler vermiştik. Bunlar bizzat İsa Mesih'in başat sembolleridir ve Hıristiyanlığa dair her türlü detayı bünyesinde barındıran çok yönlü anlamları haizdir. Bu semboller ile İsa'nın doğumundan, yaşamına, verdiği mesajlardan, gösterdiği mucizelere, ölümünden, dirilişine, Havariler ile kırk gün süreyle birlikte yaşayışından tekrar göğe yükselişine kadar neredeyse İsa'nın dünyevi hayatının bütün aşamaları akla gelmektedir. Ezcümle, bu küçük semboller esasında Hıristiyan hayatının tamamını kapsar ve Kutsal Ayin kitabında en sıklıkla karşılaşılan sembollerdendir.

Diğer Semboller

1

2

3

4

5

6

Herhangi bir kategoriye sığdıramadığımız bu sembollere rakam vermeyi uygun gördük ve tek tek açıklamayı yeğledik. (1) numaralı sembol Tanrı Kuzusu olarak İsa Mesih'i resmeder ve insanlığın günahı için kurban olması anlamına gelir. Eski Ahitte kurbanlıklar genellikle kuzu olarak belirtilir bu yüzden İsa için de kuzu imgesi kullanılır. Buna ilaveten, Evharistiya ayininin Komünyon bölümünde *Agnus Dei* olarak bilinen bir ilahi her hafta mutlaka okunur. Bu ilahi şöyledir:

"Ey insanların günahlarını kaldıran Allah'ın Kurbanı, bize merhamet eyle."

"Ey insanların günahlarını kaldıran Allah'ın Kurbanı, bize merhamet eyle."

"Ey insanların günahlarını kaldıran Allah'ın Kurbanı, bize barış ve huzur sağla"²³

(2) numaralı semboldeki Alfa ve Omega'nın Yunanadaki ilk ve son harf olarak İsa'nın ezeli ve ebedî oluşunu, başlangıç ve nihayet oluşunu vurguladığını belirtmiştik. Bu benzetme Kutsal Kitapta, Yuhanna tarafından yazılan Vahit bölümünün şu ayetlerinden mülhemdir: *"Var olan, var olmuş ve gelecek olan, Her Şeye Gücü Yeten Rab Tanrı, "Alfa ve Omega Ben'im" diyor"* (Va. 1:8). (3) numaralı sembol Noel Bayramı ayininin izah edildiği sayfalardan sonra yer almaktadır. Çan, bilindiği üzere İsa'nın doğumunun müjdelenmesini temsil eder. Aynı zamanda Kiliseye çağrı olarak kullanılan bir çalgıdır. (4) numaralı sembolde bir Kilise betimlenmiştir. (5) numaralı sembol, Epifanya Bayramı ayininin sonunda kullanılan bir semboldür ve o gün kullanılan şeritte olduğu gibi üç taç ve kuyruklu yıldız resmedilmiştir. Bunların anlamlarını daha önceki sayfalarda ele almıştık. (6) numaralı semboldeki çömelmiş dua eden melek imgesi, Kutsal Ayin kitabında en sık kullanılan semboldür ve dualar ile biten sayfalardan sonra yer alır. Meleklerin dahi Tanrının huzurunda saygıyla eğilip dua ettikleri hatırlatılarak inanlılardan dua ederken buna benzer bir huşu yakalanması salık verilir.

Sonuç

Katolik Kilisesinin haftalık ibadetlerinin icra edilmiş şeklinin anlatıldığı ve bu ibadetlerde okunan duaların yer aldığı resmî ayin kitabı *Missale Romanum*'un en erken örneği 1570 yılında kullanılmaya başlanmış ve bu tarihten itibaren çok farklı değişiklikler geçirerek günümüze kadar gelmiştir. Özellikle litürjide sıklıkla tekrarlanan hususlar sadeleştirilerek haftalık ibadetlerde okunan dualar ve kutsal kitap pasajları çeşitlendirilmiştir. En köklü değişiklikler II. Vatikan Konsilinde alınan kararlar doğrultusunda yapılarak özellikle litürjinin yerel dillere çevrilmesine onay verilmiştir. Böylece Kilise, günümüzde bütün dünyada ve bütün dillerde İsa Mesih'i her hafta aynı şekilde övmeye gayret etmektedir.

Bu gayretlerin bir ürünü olarak başta Amerika'daki Katolik Kiliselerinde kullanılmak üzere resmî ibadet kitabının İngilizce tercümesi Papalık onayı ve yetkin kurulların çalışmalarıyla 2011 yılında yayınlanmıştır. Katolik Kiliselerindeki görsel ve plastik sanatların birer ürünleri

²³ Evharistiya ayininde zorunlu okunan bir metin olduğu için tercümesini de Türkiye'deki Katolik Kiliselerde haftalık ibadetlerin icrasında resmî dua kitabı olarak kullanılan kitaptan aldık (Kutsal Ayinin Kitabı, 1997, s. 421). Bu metnin Latincesi şöyledir: *"Agnus Dei, qui tollis peccata mundi: miserere nobis."*

olan ikonlar, Hıristiyan dinî hayatının vazgeçilmez unsurlarıdır. Başta İsa Mesih, Meryem ve azizler olmak üzere pek çok dinî motif ile süslü Kiliseler inanılarda huşu, saygı, tefekkür ve diğer dinî hasletlerin gelişmesi ve kişinin manevi yanının güçlendirilmesi için kullanılmaktadır. Bunun bir uzantısı olarak ibadet kitapları da benzer sanatlarla tezyin edilmiştir.

Çalışmamızda Katolik Kilisesi resmî ayin kitabı olan Missale Romanum'un İngilizce tercümesi Roman Missal kullanılarak, bu ayin kitabındaki görsel öğeler incelenmiştir. Görseller, Şeritler ve Semboller olmak üzere üç kategori altında incelenen bu öğeler ile ilgili şunlar söylenebilir:

Kutsal Ayin kitabı içerisinde toplamda 31 adet Tam Sayfa Görsel bulunmaktadır. Bunlar özellikle Raphael, Titian ve Ghirlandaio gibi Rönesans döneminin usta sanatçılarının başat yapıtlarının tam sayfa birer kopyası olarak önemli bayram günleri öncesinde kullanılmaktadır. Bu resimlerin hemen hepsi İncillerde geçen bazı olaylardan esinlenilerek oluşturulmuştur. İnanlının zihninde kutlanan bayram ile ilgili genel detayları canlandırma görevi görmenin yanı sıra, Kilisenin bu sanat eserlerine verdiği değer bir göstergesi olarak birer kopyalarının ibadet kitabına işlenerek muhafaza edilmeleri de sağlanmıştır. Bu eserlerde İsa Mesih'in hayatının en önemli aşamaları resmedilmiştir.

Benzer şekilde, Kutsal Ayin kitabı boyunca kullanılan 20 adet Şerit de önemli bayram günlerini belirtmek ve bölüm sonlarını ayırmak amacıyla yanı sıra İsa Mesih'in şahsına ve hayatına dair önemli hususları ifade etmek için çeşitli semboller ihtiva etmektedir. Bu şeritlerde kullanılan sembollerin de kökenleri Kutsal Kitaba dayanır ve tarihi süreçte Hıristiyan sanatının pek çok dalında olduğu gibi burada da benzer anlamlarda kullanılmışlardır.

Son olarak, Kutsal Ayin kitabı boyunca sayısız defa kullanılan 40 kadar Sembol de incelenmiştir. Bu sembollerde kullanılan imgeler ortak mefhumlar doğrultusunda sınıflandırılarak ele alınmıştır. Kutsal Ayin kitabında genellikle bölüm sonlarında yer alan bu semboller, rahibin ayini bitirirken kitabı kapatmadan önce gördüğü son şeylerdir. Dolayısıyla hatırdaki kalan en son hususlar genellikle bu küçük semboller olmaktadır. Boyutlarının aksine içerdikleri anlamlar oldukça derindir. Bazen Kutsal Kitabın bir bölümünü özetler nitelikte çizilen bu semboller başta İsa Mesih'in hayatı olmak üzere diğer dinî öğeleri konu edinir.

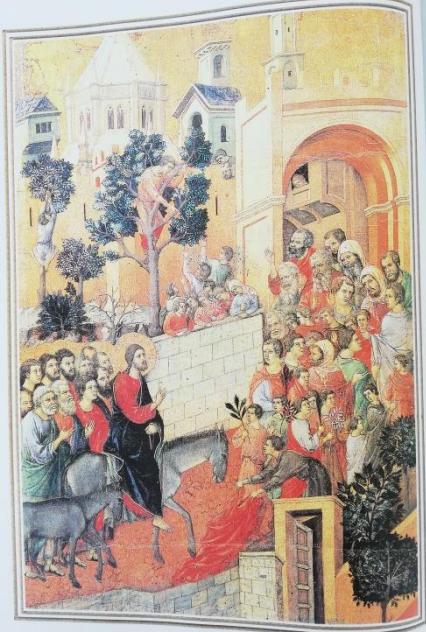

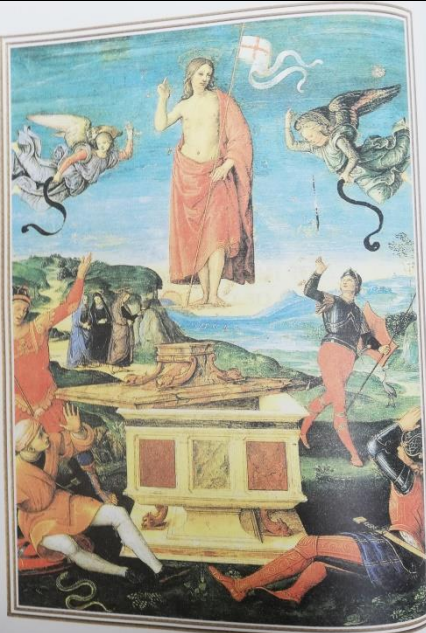

Ezcümle, Katolik Kilisesinin ikonlar ile ilgili tutumuna paralel olarak görsel öğelere verdiği değer bir göstergesi olarak Kutsal Ayin kitabı da çeşitli görsel öğeler ile bezenmiştir. Bu öğeler basit bir kitap tezyin sanatından çok öte; seçilen bir mesajı, doğru bir yerde, uygun ve detaylı bir şekilde verme amacı güden pratik ve estetik boyutları yüksek, kaynağını Kutsal Kitaptan alan bilinçli tercihlerin ürünleridir.

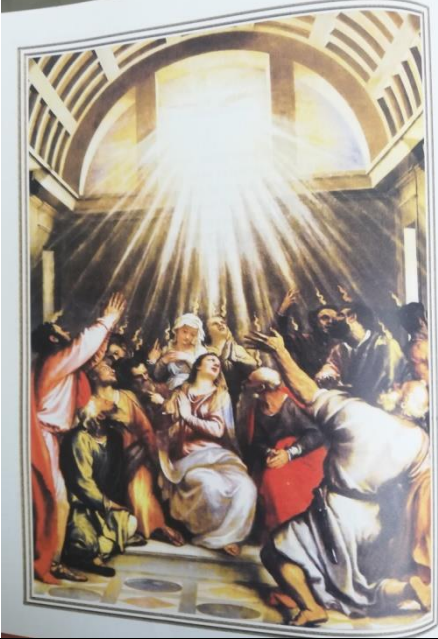

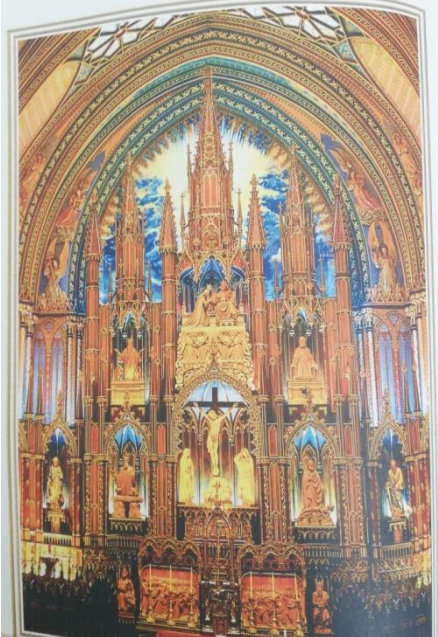

Agnus Dei, qui tollis peccata mundi: miserere nobis. Agnus Dei, qui tollis peccata mundi: dona nobis pacem." (Roman Missal, 2011, s. 520).

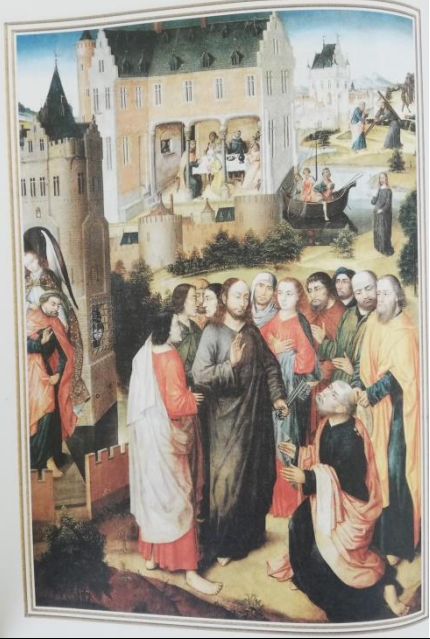

Ekler

<p style="text-align: center;">Resim 1</p> <p style="text-align: center;">Roman Missal Dış Kapağı</p>	<p style="text-align: center;">Resim 2</p> <p style="text-align: center;">Roman Missal İç Kapağı, Sol</p>
<p style="text-align: center;">Resim 3</p> <p style="text-align: center;">Roman Missal İç Kapağı, Sağ</p>	<p style="text-align: center;">Resim 4</p> <p style="text-align: center;">Juan De Juanes, <i>La Ultima Cena</i>, 1555 – 1562. Prado Müzesi, Madrid / İspanya Roman Missal, 2*</p>

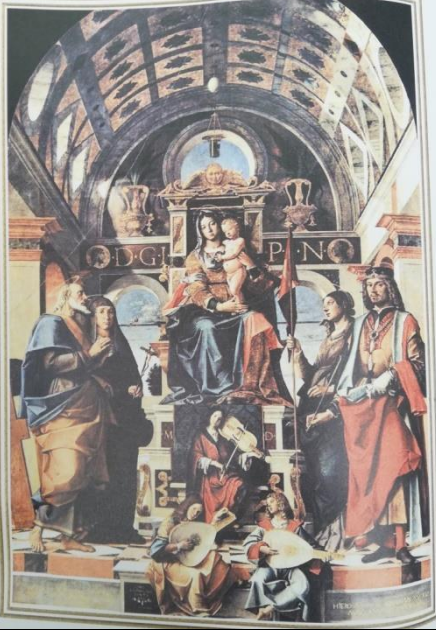

<p style="text-align: center;">Resim 5</p> <p style="text-align: center;">Mariotto Albertinelli, <i>Visitazione</i>, 1503. Uffizi, Florence / İtalya Roman Missal, 2</p>	<p style="text-align: center;">Resim 6</p> <p style="text-align: center;">Domenico Ghirlandaio, <i>Nativity and Adoration of the Shepherds</i>, 1485. Santa Trinita, Floransa / İtalya Roman Missal, 34</p>
<p style="text-align: center;">Resim 7</p> <p style="text-align: center;">Carlo Dolci, <i>The Adoration of the Kings</i>, 1649. The National Gallery, London / UK Roman Missal, 48</p>	<p style="text-align: center;">Resim 8</p> <p style="text-align: center;">Quentin Matsys, <i>The Crucifixion</i>, 1515 civarı. The National Gallery, London / UK Roman Missal, 68</p>

Resim 9	Resim 10
	
<p>Duccio di Buoninsegna, <i>L'ingresso a Gerusalemme</i>, 1308-1311. Museo dell'Opera, Siena / İtalya Roman Missal, 130</p>	<p>Hans Holbein, <i>The Last Supper</i>, 1524-1525. Kunstmuseum Basel, Basel / İsviçre Roman Missal, 158</p>
Resim 11	Resim 12
	
<p>Raphael, <i>Resurrection of Christ</i>, 1499-1502. Sao Paulo Museum of Art, Sao Paulo / Brezilya Roman Missal, 198</p>	<p>Carl Bloch, <i>Christ Consoling the Oppressed</i>, 1834-1890. Roman Missal, 284</p>

Resim 13	Resim 14
	
<p>Tiziano «Titian» Vecellio, <i>Discesa dello Spirito Santo</i>, 1555. Santa Maria della Salute Kilisesi Altarı, Venice / İtalya Roman Missal, 300</p>	<p>Hugo Vogel, <i>Jesus and the Children</i>, 1855-1920. Roman Missal, 312</p>
Resim 15	Resim 16
	
<p>Notre-Dame Bazilikasının içten bir görünümü, Montreal / Kanada. 1880 yılında inşası tamamlanmıştır. Roman Missal, 364</p>	<p>Van der Weyden, <i>Crucifixion Triptych</i>, 1440-1445. Kunsthistorisches Museum, Viyena / Avusturya Roman Missal, 486</p>

Resim 17	Resim 18
	
<p>Albrecht Dürer, <i>Adoration of the Trinity</i> (Landeur Altar), 1511. Kunsthistorisches Museum, Viyena / Avusturya Roman Missal, 498</p>	<p>Ercole de Roberti, <i>The Institution of the Eucharist</i>, 1490-1495. The National Gallery, Londra / UK Roman Missal, 622</p>
Resim 19	Resim 20
	
<p><i>Christ Handing the Keys to St Peter</i>, 1470. Roman Missal, 648</p>	<p>Bartolome Esteban Murillo, <i>The Annunciation</i>, 1660. Prado Müzesi, Madrid / İspanya Roman Missal, 690</p>

<p style="text-align: center;">Resim 21</p> 	<p style="text-align: center;">Resim 22</p>
<p style="text-align: center;">Carlo Crivelli, Santi Pietro e Paolo, 1470. The National Gallery, Londra / UK. Roman Missal, 736</p>	<p style="text-align: center;">Raphael, <i>The Transfiguration of Christ</i>, 1516 – 1520. Pinacoteca Apostolica, Vatikan / İtalya Roman Missal, 768</p>
<p style="text-align: center;">Resim 23</p> 	<p style="text-align: center;">Resim 24</p>
<p style="text-align: center;">Meryem Ana'nın Göğe Alınması (Assumption) Roman Missal, 780</p>	<p style="text-align: center;">Jacopo Di Cione, <i>Adoring Saints: Left Main Tier Panel</i>, San Pier Maggiore Altarı, 1370-1371. Florence / İtalya Roman Missal, 836</p>

Resim 25	Resim 26
	
<p>Bartolomeo Montagna, <i>Madonna and Child Enthroned with Saints</i>, 1498. San Michele Kilisesi, Lucca / İtalya Roman Missal, 870</p>	<p>Raphael, <i>Small Cowper Madonna</i>, 1505. National Gallery of Art, Washington DC / Amerika Roman Missal, 884</p>
Resim 27	Resim 28
	
<p>San Angelo Köprüsü ve Aziz Petrus Bazilikası, Vatikan / İtalya. Roman Missal, 1080</p>	<p>Jean Auguste Dominique Ingres, <i>The Virgin of the Host</i>, 1852. Paris / Fransa. Roman Missal, 1170</p>

Resim 29	Resim 30
	
<p>Andrea Mantegna'nın Taklitçisi, <i>The Marries at the Sepulchre</i>, 1460-1550. The National Gallery, Londra / UK. Roman Missal, 1214</p>	<p>Papa Gregory I (590-604) Roman Missal, 1258</p>

Resim 31

<p>Raphael, <i>Lo Spasimo</i> (Mesih'in Çarmıha Gerilmeye Götürülüşü), 1516. Prado Müzesi, Madrid / İspanya Roman Missal, 1332</p>

KAYNAKLAR

- Albayrak, K. (2004). Dinsel Bir Sembol Olarak Haç'ın Tarihi. *Dinî Araştırmalar*, 7(19), 105-130. Retrieved from <http://dergipark.gov.tr/download/article-file/51793>
- Drum, W. (1910). Magi. *The Catholic Encyclopedia* içinde. (C. 9). New York: Robert Appleton Company. Erişim Tarihi: 18 Temmuz 2018, New Advent: <http://www.newadvent.org/cathen/09527a.htm>.
- Karatosun, M. O. (2018). *Katolik Kilisesinde Kutsal Müzik Anlayışı ve Türkiye'deki Uygulanışı*. Çukurova Üniversitesi, Adana.
- Kutsal Ayinin Kitabı. (1997). İstanbul: Sent Antuan Kilisesi.
- Martindale, C. C. (1909). Epiphany *The Catholic Encyclopedia* içinde (C. 5). New York: Robert Appleton Company.
- Reilly, T. à K. (1910). Mount Calvary. *The Catholic Encyclopedia* içinde. (C. 3). New York: Robert Appleton Company. Erişim Tarihi: 18 Temmuz 2018, New Advent: <http://www.newadvent.org/cathen/03191a.htm>.
- Souvay, C. (1909). Elizabeth *The Catholic Encyclopedia* içinde (C. 5). New York: Robert Appleton Company.
- Thurston, H. (1908). Christian Calendar. *The Catholic Encyclopedia* içinde. (C. 3). New York: Robert Appleton Company. Erişim Tarihi: 30 Temmuz 2018, New Advent: <http://www.newadvent.org/cathen/03158a.htm>.
- Watts, A. W. (1960). *Myth and Ritual in Christianity* (Evergreen Birinci bs.). New York: Grove Press, Inc. .

İnternet Erişimleri

URL 1: Quo Primum belgesinin İngilizce tercümesi:

http://www.newadvent.org/library/docs_pi05qp.htm

URL 2: Maxima Redemptionis belgesinin İngilizce metni:

http://www.vatican.va/roman_curia/congregations/ccdds/documents/rc_con_ccdds_doc_19551116_maxima-redemptionis_la.html

URL 3: Cum Nostra Hac Aetate belgesinin İngilizce tercümesi:

<https://www.catholicculture.org/culture/library/view.cfm?recnum=11136>

URL 4: Juan de Juanes tarafından yapılan La Ultima Cena isimli tablonun Prado Müzesindeki orijinali:

<https://www.museodelprado.es/coleccion/obra-de-arte/la-ultima-cena/2800c04d-a3ad-41eb-a75b-fe359d7d1dde>

URL 5: Leonardo Da Vinci tarafından yapılan The Last Supper isimli resmin orijinali:

<https://www.leonardodavinci.net/the-last-supper.jsp>

URL 6: Mariotto Albertinelli tarafından yapılan Visitazione isimli tablo ile ilgili Uffizi müzesinin verdiği bilgiler (resmin orijinal boyutlarıyla ön gösterimi verilmemektedir):

<https://www.uffizifirenze.it/visitazione-della-madonna-a-santa-elisabetta.html>

URL 7: Domenico Ghirlandaio tarafından yapılan Nativity and Adoration of the Shepherds isimli tablo ile ilgili The Web Gallery of Art sitesinde yer alan bilgiler:

<https://www.wga.hu/frames-e.html?/html/g/ghirland/domenico/5sassett/shepherd/shepher.html>

URL 8: Carlo Dolci tarafından yapılan The Adoration of the Kings isimli tablonun The National Gallery Müzesindeki orijinali:

<https://www.nationalgallery.org.uk/paintings/carlo-dolci-the-adoration-of-the-kings>

URL 9: Quentin Matsys tarafından yapılan The Crucifixion isimli tablonun The National Gallery Müzesindeki orijinali:

<https://www.nationalgallery.org.uk/paintings/quinten-massys-the-crucifixion>

URL 10: Hans Holbein tarafından yapılan The Last Supper isimli tablo ile ilgili The Web Gallery of Art sitesinde yer alan bilgiler:

https://www.wga.hu/html_m/h/holbein/hans_y/1525/10lastsu.html

URL 11: Normae Universales de Anno Liturgico et de Calendario isimli papalık dokümanının İngilizce tercümesi:

<https://www.liturgyoffice.org.uk/Calendar/Info/GNLY.pdf>